

บทที่ 6

การสื่อสารกับการดำรงรักษาและเปลี่ยนแปลงชนชั้น

ในบทนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำการวิเคราะห์ถึงการสื่อสารกับการดำรงรักษาและเปลี่ยนแปลงชนชั้น ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อ 3 หัวข้อ คือ 1) การเข้ารหัสกับการดำรงรักษาและเปลี่ยนแปลงชนชั้น 2) การถอดรหัสกับการดำรงรักษาและเปลี่ยนแปลงชนชั้น และ 3) บทบาทหน้าที่ของการสื่อสารในด้านอุดมการณ์ ดังนี้

1 การเข้ารหัสกับการดำรงรักษาและเปลี่ยนแปลงชนชั้น

1.1 การเข้ารหัสกับการดำรงรักษาชนชั้น

ชนชั้นสูงใช้การสื่อสารฟุตบอลเพื่อสร้างความแตกต่าง (distinction) กับชนชั้นสูงด้วยกันเองก่อน ดังในกรณีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกลุ่มขุนนางชั้นผู้ใหญ่ตระกูลขุนนาง ต่อจากนั้นก็สร้างความแตกต่างกับชนชั้นกลาง และชนชั้นไพร่ทาส โดยทำให้กิจกรรมการเล่นและชมฟุตบอลเป็นของสูง ศักดิ์สิทธิ์ ตามสถานะความเป็นเทวราชาที่มีบุญบารมีสูงส่งติดตัวมาโดยกำเนิด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งตามทัศนะของบูร์ดิเยอก็คือทุนสัญลักษณ์นั่นเอง และจากการที่ชนชั้นสูงในยุคราชสำนักเป็นได้มีโอกาสในการเดินทางไปต่างประเทศ ทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับฟุตบอล และนำมาใช้เล่นและชมกันเองภายในกลุ่มในลักษณะของการละเล่นที่ทันสมัยทัดเทียมกับอารยประเทศที่นิยมเล่นฟุตบอล ซึ่งเป็นการสังสมทุนความรู้ในรูปแบบของทุนวัฒนธรรม

จากการละเล่นฟุตบอลที่มีการกำหนดกติกา สถานที่เล่นและชมกันเองมาสู่ในช่วงปลายสมัย ได้มีการเผยแพร่การละเล่นชนิดนี้สู่สายตาชนชั้นอื่นๆ ในสังคม เมื่อปี พ.ศ. 2443 โดยกำหนดให้มีการเล่นที่ท้องสนามหลวง นั่นก็แสดงให้เห็นว่า ยังคงเป็นความบันเทิงของชนชั้นสูงอยู่นั่นเอง เนื่องจากพื้นที่สนามหลวงจะเป็นพื้นที่เพื่อประกอบแต่งงานพระราชพิธีเท่านั้น บุคคลหรือชนชั้นอื่นๆ ย่อมไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่นี้ได้

ต่อมาเมื่อฟุตบอลได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะจากชนชั้นกลางที่เปิดรับเลียนแบบวัฒนธรรมจากชนชั้นที่เหนือกว่า ทำให้ชนชั้นสูงในสังคมสมัยนั้นก็เริ่มละทิ้งฟุตบอลไป หากิจกรรมการละเล่นหรือกีฬาชนิดอื่นเพื่อบริโภค เช่น กีฬาขี่ม้า กอล์ฟ เป็นต้น ทั้งนี้การไม่รับฟุตบอลก็ถือเป็นการสื่อสารความหมายได้ว่า เป็นกระบวนการสร้างความแตกต่างกับชนชั้นอื่นๆ อย่างชนชั้นกลางที่เข้ามาแทนที่ในการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอลนั่นเอง

ภายหลังจากที่กีฬาฟุตบอลได้เป็นของชนชั้นกลางอย่างเต็มตัวแล้ว ชนชั้นกลางก็ใช้การเข้ารหัสด้วยอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น การแข่งขัน ชัยชนะ มาตรฐาน แต่ทั้งหมดเป็นอุดมการณ์ย่อยๆ ที่บรรจุอยู่ในอุดมการณ์หลักคือ “ความเสมอภาค” ซึ่งเป็นอุดมการณ์หลักของชนชั้นกลางนั้น ซึ่งเป็นการสถาปนาและธำรงรักษาความเป็นชนชั้นกลางของตนเองไว้ผ่านวัฒนธรรมฟุตบอล ซึ่งก็เป็นการสร้างความแตกต่าง (distinction) กับชนชั้นล่างและชนชั้นสูงไปในตัวด้วย

1.2 การเข้ารหัสกับการเปลี่ยนแปลงชนชั้น

กรณีแรกเป็นการขยับเลื่อนชนชั้น จากการเป็นชนชั้นกลางที่เดิมไม่มีอำนาจในการเข้ารหัส หรือนำหนดความหมาย มาสู่ชนชั้นกลางที่มีอำนาจสูงสุดในการกำกับควบคุมกลไกการเข้ารหัส ความหมายฟุตบอล เช่น การเข้ามามีตำแหน่งหน้าที่ในกระทรวงธรรมการ สมาคมฟุตบอลแห่งประเทศไทย กรมพลศึกษา

นอกจากนั้น ยังสามารถเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสถานะทางชนชั้นจากล่างไปสู่กลาง กล่าวคือ มีการเข้ารหัสความหมายของความสำเร็จจากนักฟุตบอลในอดีตที่ส่งผ่าน ผลิตซ์เข้าเข้ารหัสบ่อย ๆ มาสู่การรับรู้ของผู้รับสาร โดยเฉพาะนักฟุตบอลรุ่นใหม่ ๆ ทำให้ความหมายของความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงสถานะดังกล่าว กลายเป็นแรงบันดาลใจที่จะใช้ฟุตบอลเป็น “บันได” สู่อำนาจมีชื่อเสียง และฐานะที่ดีขึ้น หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานะตนเอง

2. การถอดรหัสกับการธำรงรักษาและเปลี่ยนแปลงชนชั้น

2.1 การถอดรหัสกับการธำรงรักษาชนชั้น

ชนชั้นกลางจะมีแบบแผนการบริโภคฟุตบอลเพื่อการธำรงรักษาชนชั้นของตนเอง ในกรณีการชมชนชั้นกลางก็จะมีลักษณะของการเข้าถึง อุปกรณ์ และค่าใช้จ่ายที่แตกต่างไปจากชนชั้นล่าง เช่นเดียวกับกรณีการเล่นฟุตบอลก็จะมีแบบแผนการเล่นซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างความแตกต่าง (distinction) กับชนชั้นล่าง

ส่วนชนชั้นล่างแม้จะมีการเล่นฟุตบอลเหมือน ๆ กับชนชั้นกลางก็ตาม แต่ก็จะมีแบบแผนการเล่นฟุตบอลที่แตกต่างไปจากชนชั้นกลางในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น การเข้าถึง สถานที่เล่น อุปกรณ์และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการเล่นฟุตบอล ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าใน ด้านหนึ่งเป็นการธำรงรักษาความเป็นชนชั้นของตนเองเอาไว้ แต่อีกด้านหนึ่งก็เป็นการกระทำให้

เกิดความแตกต่าง (distinction) ไปจากชนชั้นกลาง และก็มีบางส่วนที่เป็นการเลียนแบบวิถีการชมจากชนชั้นกลางด้วยเช่นกัน

2.2 การถอดรหัสกับการเปลี่ยนแปลงชนชั้น

สำหรับมิติการเปลี่ยนแปลงชนชั้นจะพบได้อย่างชัดเจนในชนชั้นล่างที่ใช้การเล่นฟุตบอลเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานะทางชนชั้นของตนเอง ซึ่งผู้วิจัยจะสาธิตให้เห็นถึงการใช้ทุนประเภทต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงทุนตามแนวคิดของบูร์ดิเยอในการสาธิตให้เห็นอย่างละเอียดผ่านกรณีศึกษาดังต่อไปนี้

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอกรณีศึกษาที่ใช้ฟุตบอลในการเปลี่ยนแปลงชนชั้น โดยพิจารณาจากเรื่องทุนภายใต้แนวคิดเรื่องทุนของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) โดยพิจารณาถึงประเภทและคุณลักษณะของทุนของกรณีศึกษา รวมถึงศึกษาว่ากรณีศึกษาตัวอย่างนั้น ได้นำทุนดังกล่าวเข้าไปใช้ในพื้นที่ฟุตบอลอย่างไร เพื่อเอื้อให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงชนชั้นของตนประสบความสำเร็จ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจำแนกผลการศึกษาในกรณีการเปลี่ยนแปลงชนชั้นจากชนชั้นล่างสู่ชนชั้นกลาง ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เจาะลึก และการสังเกตการณ์

สำหรับการนำเสนอผลการศึกษา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นประเด็นหลัก 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ภูมิหลังและที่มาของกรณีศึกษา 2) ประเภทและคุณลักษณะของทุนของกรณีศึกษา 3) การสะสม/เพิ่มทุนและการแปลงรูปของทุนของกรณีศึกษา และ 4) การนำทุนไปใช้ในพื้นที่ฟุตบอลเพื่อเปลี่ยนแปลงชนชั้นกรณีศึกษา โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กรณีการเปลี่ยนแปลงชนชั้นจากชนชั้นล่างสู่ชนชั้นกลาง

ในส่วนนี้เป็นการศึกษาถึงฟุตบอลกับการเปลี่ยนแปลงชนชั้น ในกรณีตัวอย่างของเกียรติศักดิ์ เสนาเมือง (ซิโก้) ซึ่งเป็นนักฟุตบอลทีมชาติไทยที่มีชื่อเสียงประสบความสำเร็จอย่างมากในเส้นทางความเป็นนักฟุตบอล และอีก 2 กรณีตัวอย่างที่เป็นนักฟุตบอลในระดับ “ดาวรุ่ง” ที่ต้องการก้าวไปสู่เส้นทางนักฟุตบอลอาชีพ

ภูมิหลังและที่มาของกรณีศึกษา

กรณีศึกษา เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง (ซิโก้) เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง เกิดเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2516 เป็นชาวกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานีโดยกำเนิด เป็นบุตรชายเพียงคนเดียวในพี่น้อง 3 คนของครอบครัวเสนาเมือง ต่อมาย้ายถิ่นฐานมาพำนักที่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันแต่งงานแล้วมีบุตร 3 คน

“ซิโก้” กับการศึกษา ในวัยเยาว์ “ซิโก้” เริ่มต้นชีวิตการเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านหนองแดง จังหวัดอุดรธานี จนกระทั่งจบประถมศึกษาปีที่ 3 และได้ย้ายไปเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนบ้านน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น จนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากนั้นก็เข้าศึกษาต่อในระดับอนุปริญญา ในโครงการนักฟุตบอลของโรงเรียนพาณิชยการกรุงเทพ ฯ ใน พ.ศ. 2537 ซิโก้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

“ซิโก้” กับฟุตบอล ในช่วงที่เกียรติศักดิ์ยังเป็นเด็กนั้น วันหนึ่งเขาได้รับลูกฟุตบอลจากพ่อ ซึ่งเขาเล่าถึงวันนั้นไว้ว่า

วันหนึ่ง พ่อกลับมาจากตลาดพร้อมยื่นของสิ่งหนึ่งให้ แล้วบอกว่า ‘โก้ ผู้ชายต้องเตะบอล’ ลูกฟุตบอลหนังราคาถูก ๆ แต่ก็แพงสำหรับพ่อและครอบครัวเรา... เพียงรู้จักมันได้ไม่กี่ปี ผมก็รู้ว่าเราเกิดมาคู่กัน ผมรู้ว่าเมื่อมันตก มันจะดังอย่างไร ผมรู้วิธีที่จะสัมผัส รู้วิธีที่จะเก็บมันให้ห่างจากคู่แข่งอื่น และผมก็รู้ว่า ณ วันนั้นในวัยนั้น ฟุตบอลเป็นเพียงไม่กี่อย่างในชีวิต ที่ผมรู้ว่า ผมควบคุมมันได้ และก็ทำมันได้ดีกว่าเพื่อนๆ รุ่นเดียวกัน

(เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 26)

ชีวิตในช่วงวัยเรียนสมัยประถมศึกษาเขาได้เล่นเริ่มฟุตบอลและเรียนรู้ทักษะต่างๆ จากโรงเรียนและนักฟุตบอลแถวบ้าน ในช่วงที่อยู่โรงเรียนบ้านน้ำพองนี้เขาติดทีมโรงเรียนทุกรุ่น และได้ได้รับฉายาว่า “ซิโก้” มาจากการที่มีชื่อเล่นว่า โก้ ซึ่งเพื่อนนักฟุตบอลได้ตั้งชื่อให้คล้องจองกับอดีตนักฟุตบอลชื่อดังทีมชาติบราซิลอย่างซิโก้ จึงเป็นที่ฉายาในวงการฟุตบอลของเขาของเกียรติศักดิ์ เสนาเมือง

“ซิโก้” ประสบความสำเร็จจากฟุตบอลในระดับหนึ่งก่อนที่จะถูกเรียกไปติดทีมนักเรียนของจังหวัดขอนแก่น เพื่อเข้าร่วมการแข่งขันฟุตบอลเขตการศึกษาแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2530 และถึงแม้ว่าทีมจะไม่ประสบความสำเร็จแต่ด้วยความสามารถที่มีจึงทำให้มีชื่อในกลุ่มดาวซัลโวของการแข่งขัน (สุชุม หวังพระธรรม, 2553: 121)

ภายหลังที่ “ชิโก้” สอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่สำเร็จ ด้วยความสามารถในเชิงฟุตบอลจึงทำให้เขาได้เข้าศึกษาต่อในระดับอนุปริญญาในโครงการนักฟุตบอลของโรงเรียนกรุงเทพพาณิชย์การซึ่งเขาเล่าชีวิตขณะนั้นว่า

ผมสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้... ขณะที่ผมยังยืนงงๆ อยู่ไม่รู้ว่าควรหันหน้าไปทางไหน ชาวทุนเรียนฟรีในหน้าหนังสือพิมพ์สำหรับนักเรียนที่มีพรสวรรค์ทางด้านฟุตบอล ถูกผมตัดเก็บไว้ในมือมา 3 วันแล้ว ผมรู้ดีว่าแม่ไม่มีทางอนุญาตให้ไป... เข้าวันรุ่งขึ้น ผมนั่งคุยกับแม่นานเป็นพิเศษ แต่ก็ไม่นานพอที่แม่หรือใครจะเฉลียวใจ นี่คือการตัดสินใจครั้งใหญ่ของเด็กอีสานวัย 16 ผมมองและเก็บบันทึกทุกสิ่งทุกอย่าง บ้านไม้หลังเล็กๆ ที่แสนอบอุ่น เล้าไก่ขนาดย่อมๆ ของพ่อ... 10 โมงเช้าวันนั้น ผมรำลือทุกคนอย่างง่ายดาย และเนียนๆ ว่า ‘แม่ ใ้ไปขออนแก่น 2 วัน

(เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 27-28)

ซึ่งในช่วงเวลาที่เขาเป็นนักฟุตบอลของโรงเรียนกรุงเทพพาณิชย์การเป็นช่วงเวลาก่อนการเป็นดาราฟุตบอลของชิโก้ เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง โดยในช่วงเวลานี้ชิโก้กำลังเริ่มฉายแววและสั่งสมความสามารถในการเล่นฟุตบอลเรื่อยมา ซึ่งก็เป็นลักษณะของการแข่งขันฟุตบอลระดับเยาวชนภายในประเทศเป็นส่วนใหญ่ และในขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ก็ได้ทำรายงานความเคลื่อนไหวของการแข่งขันในระดับนี้อยู่เป็นระยะ ๆ จนทำให้ชื่อของชิโก้เริ่มรู้จักบ้างในระดับเยาวชนและแฟนบอลบางส่วน (สุชุม หวังพระธรรม, 2553: 121)

หลังจากที่เป็นนักฟุตบอลของโรงเรียนกรุงเทพพาณิชย์การได้ไม่นาน ชิโก้ก็ได้เข้าร่วมในสังกัดของสโมสรธนาคารกรุงไทยในปี พ.ศ. 2532 และได้แสดงความสามารถจนมีชื่อติดอยู่ในเยาวชนทีมชาติไทยชุดอายุไม่เกิน 16 ปี ซึ่งได้เข้าแข่งขันเรื่อยมา รวมทั้งมีส่วนสำคัญในการนำทีมเยาวชนไทยเข้าไปเล่นรอบสุดท้ายที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย

ในระหว่างปี พ.ศ. 2532 – พ.ศ. 2534 เป็นช่วงที่ฟุตบอลทีมชาติไทยชุดใหญ่ตกต่ำ เกิดความล้มเหลวในการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ทำให้มีกระแสการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในทีมชาติ และทำให้มีการคัดเลือกนักฟุตบอลชุดใหม่ที่เป็นดาวรุ่งฝีเท้าดีมารวมตัวกันได้รับการขนานนามว่าเป็นชุด “ดรีมทีม” และชิโก้ก็เป็นหนึ่งในนักฟุตบอลที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมในชุดนี้ด้วย (สุชุม หวังพระธรรม, 2553: 121)

จากการที่ชิโก้ได้เข้าร่วมกับ “ดรีมทีม” นี้เอง ทำให้ชิโก้เริ่มกลายเป็นดาราฟุตบอลจากผลงานการนำทีมเยาวชนชาติไทยคว้าอันดับ 3 ในฟุตบอลเยาวชนเอเชียที่ประเทศอินโดนีเซีย

และติดทีมชาติไทยชุดใหญ่เข้าร่วมการแข่งขันซีเกมส์ครั้งที่ 17 ที่ประเทศสิงคโปร์ โดยเป็นผู้ทำประตูชัยในนาทีสุดท้ายให้ทีมชาติไทยเอาชนะทีมชาติเมียนมาร์ 4 - 3 คว้าเหรียญทองได้สำเร็จ หลังจากที่ซีโก้ยังประตุนี้ก็แสดงท่าทางดีใจโดยการดีดลิ้น หลังจากวันนั้นซีโก้กลายเป็นซูเปอร์สตาร์ดวงใหม่ในวงการฟุตบอลไทย สื่อมวลชนโดยเฉพาะหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ได้ตั้งฉายาให้ซีโก้ ไม่ว่าจะเป็น “หัวหอกจอมดีดลิ้น” หรือ “เพชรฆาตจอมดีดลิ้น” ซึ่งเป็นฉายาที่มาจากท่วงท่าการแสดงความดีใจหลังการทำประตูของซีโก้ (สุชุม หวังพระธรรม, 2553: 121 - 122)

ต่อมาเขาก็ได้ย้ายมาเป็นนักฟุตบอลกับสโมสรราชประชาใน พ.ศ. 2538 จากนั้นซีโก้ได้เดินทางไปเล่นฟุตบอลอาชีพกับสโมสรเปอลิสที่ประเทศมาเลเซีย และที่สโมสรฮัดเดอร์ฟีลด์ ทาวน์ ประเทศอังกฤษ สโมสรอาร์มฟอร์ช ประเทศสิงคโปร์ และที่ประเทศเวียดนามในสโมสรฮองอัน ยาลาย ก่อนที่จะเดินทางกลับมาประเทศไทยโดยเซ็นสัญญาเข้าสังกัดสโมสรบีอีซี เทโรศาสน ในท้ายที่สุดซีโก้ได้ประกาศอำลาทีมชาติไทยใน พ.ศ. 2550

บนหนทางนักฟุตบอลของ “ซีโก้” ได้ผ่านประสบการณ์ในการเล่นฟุตบอลอาชีพทั้งในอังกฤษ สิงคโปร์ มาเลเซีย เวียดนาม และไทย โดยเขาสร้างผลงานเกียรติยศให้ทีมชาติไทยมากมาย ไม่ว่าจะเป็น แชมป์ซีเกมส์ 4 สมัย, แชมป์คิงส์คัพ 2 สมัย, แชมป์ไทเกอร์คัพ (อาเซียนคัพ) 3 สมัย, อันดับ 4 กีฬาเอเชียนเกมส์ 2 สมัย

ภายหลังเส้นทางชีวิตนักฟุตบอลของซีโก้ยุติลง เขาก็ยังอยู่ในแวดวงฟุตบอลต่อไป เช่น การก่อตั้งโครงการซีโก้ทีปส์สัญจร เพื่อสอนฟุตบอลทั่วประเทศไทย (เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 127) เป็นพิธีกรรายการโทรทัศน์สอนทักษะฟุตบอลซีโก้ทีปส์ ผู้อำนวยการสถาบันสอนฟุตบอลกรุงเทพมหานคร การเป็นผู้ฝึกสอนที่มจพฟ้า - สินธนา การเป็นผู้ช่วยไบรอัน ร็อบสัน ผู้ฝึกสอนทีมชาติไทยชุดใหญ่ เป็นต้น (สุชุม หวังพระธรรม, 2553: 122) อีกทั้งยังเป็นฟรีเซ็นเตอร์ให้กับโฆษณาหลายชิ้น และเป็นคอลัมน์นิสต์ให้กับนิตยสาร “นักเลงลูกหนัง” นอกจากนี้ยังมีผลงานการเขียนหนังสือของตนเองในชื่อ “ชีวิตดีดลิ้น เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง” ใน พ.ศ. 2549 ด้วย

กรณีศึกษา “หลุด”¹² “หลุด” เป็นนักฟุตบอลให้กับสถาบันการศึกษาระดับวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ปัจจุบันหลุดมีอายุ 22 ปี พื้นฐานของครอบครัวมีฐานะค่อนข้างยากจน บิดาและมารดาแยกทางกันตั้งแต่เขายังเป็นเด็กเล็ก ต่อมามารดาของหลุดได้สมรสใหม่ ครอบครัวของ “หลุด” ในทุกวันนี้ประกอบอาชีพเก็บของเก่าขายที่จังหวัดขอนแก่น พออย่างเข้าวัยรุ่นก็เริ่มทำงาน

¹² (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2553

ก็ต้องช่วยที่บ้านเก็บของเก่ามาโดยทำงานหนักเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวในการเลี้ยงดูน้องอีก 2 คน

“หลุด” กับการศึกษา ในวัยเยาว์ “หลุด” ได้เรียนหนังสือระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนแห่งหนึ่งจังหวัดขอนแก่น กระทั่งจบมัธยมศึกษา “หลุด” ได้เข้ามาคัดเลือกนักฟุตบอลที่วิทยาลัยแห่งหนึ่งย่านปริมณฑล จนได้รับการคัดเลือกมาเป็นนักศึกษาในโครงการกีฬาของวิทยาลัย ปัจจุบันหลุดกำลังศึกษาอยู่คณะนิเทศศาสตร์ในชั้นปีที่ 1

“หลุด” กับฟุตบอล เส้นทางชีวิตนักฟุตบอลของ “หลุด” เริ่มต้นที่สมัยประถมศึกษา เขาเริ่มเล่นฟุตบอลมาตั้งแต่อายุประมาณ 9 - 10 ปี ส่วนมากจะเล่นกับเพื่อน ๆ ที่แถวบ้าน เมื่อเขาเติบโตขึ้นก็ยังเล่นฟุตบอลอย่างต่อเนื่องมาตลอดในช่วงที่เรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษา ด้วยฝีเท้าที่โดดเด่นทำให้เขาเป็นผู้เล่นทีมโรงเรียนมาตลอด ซึ่งเขาได้รับรางวัลจากการเล่นฟุตบอลหลายครั้ง จนกระทั่งเกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญในชีวิตการเล่นฟุตบอลของเขาก็คือ ในครั้งหนึ่งได้เดินทางมาที่กรุงเทพมหานครเพื่อเล่นฟุตบอล และได้รับรู้ว่ามีทีมคัดเลือกนักกีฬาฟุตบอลของสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง เขาจึงได้ตัดสินใจสมัครและเข้ามาทดสอบฝีเท้า จนในที่สุดเขาก็ได้รับการคัดเลือกเพื่อเป็นนักกีฬาฟุตบอลของวิทยาลัย โดยทางวิทยาลัยได้จัดเตรียมที่พักอาศัยให้เป็นบ้านไม้ขนาดย่อม ๆ ภายในวิทยาลัยซึ่งอยู่ร่วมกับนักฟุตบอลวิทยาลัยคนอื่น ๆ นอกจากนั้นยังมอบทุนการศึกษาให้กับเขาโดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน อีกทั้งยังให้ค่าตอบแทนเดือนละ 2,000 บาท ภายหลังจากที่เขาได้เล่นฟุตบอลให้กับสถาบันแห่งนี้ได้ไม่นาน เขาก็ได้รับการติดต่อจากสโมสรฟุตบอลอาชีพแห่งหนึ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือติดต่อผ่านสถาบันเพื่อจะทำสัญญาดึงตัวไปเล่นให้กับสโมสรที่อยู่ในระดับดิวิชั่น 1 ของไทยแลนด์พรีเมียร์ลีก

กรณีศึกษา “รอ”¹³ “รอ” เด็กหนุ่มชาวใต้ที่ขึ้นมาแสวงหาเป้าหมายในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันอายุ 18 ปี ก่อนหน้านี้ครอบครัวเขาประกอบอาชีพกรีดยางที่หมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งที่จังหวัดสตูล ซึ่งก็ไม่ได้มีรายได้มากมายนัก เนื่องจากมีพื้นที่ทำกินเพียงไม่กี่ไร่

“รอ” กับการศึกษา “รอ” เริ่มต้นศึกษาในระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนในจังหวัดสตูล พอเรียนจบก็ได้ย้ายมาศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนกีฬาประจำจังหวัดยะลา จากนั้นในมัธยมศึกษาตอนปลายปีที่ 4 ได้เข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในกลุ่มจุฑามิตรที่กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันจบการศึกษาแล้วกำลังรอผลยืนยันการติดต่อให้ไปศึกษาต่อในโครงการนักกีฬาฟุตบอลที่มหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง

¹³ (นามสมมุติ) สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ 2554

“รอ” กับฟุตบอล “รอ” มีความสนใจในฟุตบอลมาตั้งแต่สมัยเด็ก โดยเริ่มเล่นฟุตบอลโดยการชักชวนจากเพื่อนๆ ที่อยู่แถวบ้านเมื่ออายุราว 7 – 8 ขวบ แต่ก็ไม่ได้จริงจังมากมายนัก ต่อมาเขาเริ่มชื่นชอบฟุตบอลมากขึ้นเรื่อย ๆ จนมีความสามารถเพิ่มขึ้น กระทั่งเขาจบประถมศึกษาก็ได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนกีฬาประจำจังหวัดแห่งหนึ่งทางภาคใต้ ในโรงเรียนกีฬานี้เองที่ “รอ” สังเกตความสามารถในด้านฟุตบอลอย่างจริงจัง โดยทางโรงเรียนให้เวลาสำหรับการฝึกซ้อมอย่างมาก และผลที่ได้ก็คือทีมฟุตบอลโรงเรียนได้รางวัลชนะเลิศการแข่งขันฟุตบอลหลายรายการ แต่รายการที่สำคัญที่สุด คือแชมป์รายการโตเกียวของภาคใต้ ซึ่งรายการนี้ทำให้ “รอ” เป็นที่สนใจของ “แมวมอง” สถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงด้านฟุตบอลแห่งหนึ่งเครือข่ายในกรุงเทพมหานคร ที่กำลังเลือกเฟ้นนักฟุตบอลฝีเท้าดีเพื่อป้อนเข้าสู่ทีม

หลังจากที่ “รอ” ได้แชมป์ฟุตบอลรายการดังกล่าวได้ไม่นานนัก เขาก็ทราบข่าวว่ามีคนไปติดต่อกับทางโรงเรียนเพื่อขอตัวเขากับเพื่อนๆ รวม 4 คนให้เข้ามาลองทดสอบฝีเท้าที่โรงเรียนดังกล่าวที่กรุงเทพฯ ซึ่งเขากับผองเพื่อนก็ตกลงตอบรับคำเชื้อเชิญดังกล่าวอย่างดีใจ

หลังจากนั้นเขาก็เก็บข้าวของส่วนตัวเพื่อมุ่งหน้าสู่โรงเรียนแห่งนี้ด้วยจิตใจที่หวั่นไหวด้วยเกรงว่าอาจไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวัง ทันทีที่เขากับเพื่อนๆ เดินทางด้วยรถไฟมาถึงสถานีหัวลำโพง เขาก็เพิ่งรู้ว่ายังมีอีกโรงเรียนหนึ่งในกลุ่มเครือข่ายเช่นกันที่สนใจในความสามารถของเขา และได้ชวนให้ไปคัดตัวที่โรงเรียน เขาก็ได้ตัดสินใจไปทดสอบฝีเท้ากับทั้ง 2 โรงเรียน โดยคิดว่า “ได้ที่ไหน เอาที่นั่น”

ผลการทดสอบปรากฏว่า “รอ” มีชื่อติดเป็นนักฟุตบอลของทั้งสองสถาบัน ซึ่งเขายอมรับในภายหลังว่า ชื่อเสียงของอีกโรงเรียนหนึ่งโด่งดังกว่าโรงเรียนที่เขาเลือก ซึ่งเขาก็เลือกที่จะมาอยู่กับโรงเรียนแห่งนี้ด้วยเหตุผลหลักว่า “ตามเพื่อนมา”

เมื่อ “รอ” เริ่มต้นชีวิตสายฟุตบอลกับโรงเรียนแห่งนี้ โรงเรียนต้นสังกัดได้ให้สิทธิพิเศษกับเขาโดยให้เล่าเรียนฟรี ไม่เสียค่าใช้จ่าย นอกจากนั้นยังให้สิทธิในการมีที่พักอาศัยให้ในโรงเรียน และอาหารประจำวัน แต่ไม่ได้มีค่าตอบแทนให้ นอกจากในบางครั้งที่ได้รับมาจากรางวัลที่ทีมได้รับ และในบางครั้ง กลุ่มศิษย์เก่าได้ “ลงขัน” กันและถูกนำมาแบ่งสรรกันในกลุ่มนักฟุตบอล

ใน 3 ปี ที่อยู่กับต้นสังกัดแห่งนี้ เขาได้เรียนรู้ทักษะด้านฟุตบอลมากมาย และได้รับประสบการณ์การแข่งขันอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังได้พัฒนาสรีระร่างกายให้แข็งแรงด้วยการเข้าฟิตเนสเพื่อเสริมสร้างกล้ามเนื้อ ทำให้ร่างกายของเขาค่อนข้างบึกบึน แข็งแกร่ง อย่างไรก็ตามในปีการศึกษาสุดท้าย เขาได้รับอุบัติเหตุจากการเล่นฟุตบอล ทำให้เขาต้องหยุดพักเพื่อรักษาร่างกายไปเกือบปี ซึ่งในปัจจุบันนี้เขากลับมามีร่างกายที่สมบูรณ์พร้อมต่อการก้าวเดินสู่เส้นทางฟุตบอล

อาชีพที่เขาคาดหวังไว้แล้ว ซึ่งในเวลานี้เขากำลังรอการติดต่อจากมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่ต้องการตัวเขาไปเล่นให้กับสโมสรซึ่งในขณะนี้กำลังอยู่ในลี้กกระดับดิวิชั่น 1

ประเภทและลักษณะของทุนของบุคคลในกรณีศึกษา

จากแนวคิดเกี่ยวกับประเภทและลักษณะของทุนของบูร์ดิเยอ ผู้วิจัยได้นำมาประกอบการวิเคราะห์ทุนของกรณีศึกษา โดยจำแนกประเภททุนออกเป็น 4 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย 1) ทุนเศรษฐกิจ 2) ทุนวัฒนธรรม 3) ทุนทางสังคม และ 4) ทุนสัญลักษณ์ ซึ่งทุนแต่ละประเภทมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1) ลักษณะของทุนเศรษฐกิจ (economic capital)

จากนิยามของบูร์ดิเยอ ทุนเศรษฐกิจคือการครอบครองทางเศรษฐกิจที่สามารถเปลี่ยนรูปไปเป็นตัวเงินได้ ในที่นี้ จึงหมายถึงทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีไม่ได้มีทุนเศรษฐกิจมากนัก กล่าวคือมีกรณี “จิโก้” มีบ้านพักอาศัยเป็นบ้านไม้เล็กๆ หรือมีที่ทางในการประกอบอาชีพทำไร่ยางพาราเพียงเล็กน้อยในกรณีของ “รอ” หรือการประกอบอาชีพเก็บของเก่าขายในครอบครัวของ “หลุด” อย่างไรก็ตามการมีทุนเศรษฐกิจน้อยก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อความรักและการชื่นชอบในฟุตบอล เนื่องจากฟุตบอลเป็นกิจกรรมที่ไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับเด็กในต่างจังหวัด โดย “รอ” กล่าวไว้ว่า “ก็เล่นตั้งแต่ ป.หนึ่ง ป.สองนะครับ เล่นแถวๆ บ้าน ตอนเย็นพอเลิกเรียนก็เล่นฟุตบอลในนาถังเงี้ยะ เล่นกันในทุ่งหน้า ตั้งเสาประตูเล่นกัน เพื่อนๆ เล่นกันหมด เล่นกันทุกคนนะครับ เพื่อนๆ แถวๆ บ้านเขาเล่น” (รอ, สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ 2554) อีกแง่มุมหนึ่งที่น่าสนใจคือ ด้วยความที่มีต้นทุนเศรษฐกิจเพียงเล็กน้อยจึงทำให้กรณีศึกษามีความมุ่งมั่นที่จะก้าวเดินบนเส้นทางนักฟุตบอลอาชีพมาโดยตลอด ดังที่เขาบอกว่า “ความฝันสูงสุดของผมคือติดทีมชาติ” (รอ, สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ 2554)

2) ลักษณะของทุนวัฒนธรรม (cultural capital)

จากนิยามความหมายเรื่องทุนวัฒนธรรมของบูร์ดิเยอ เขากล่าวไว้ว่า ทุนวัฒนธรรมมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ในบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจ (embodied state) ทุนวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสิ่งของ (objectified state) และทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน (institutionalized state) เมื่อพิจารณาทุนวัฒนธรรมทั้ง 3 ลักษณะ จะเห็นได้ว่ากรณีศึกษามีจุดร่วมที่สำคัญคือการมีทุนวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ใน หรือที่เรียกว่าเป็นความโน้มเอียงทางอุปนิสัย (habitus) อย่างเห็นเด่นชัด ทั้งนี้ ความโน้มเอียงทางอุปนิสัยหมายถึง

โครงสร้างที่ชี้แนะแนวทางการกระทำของปัจเจก การรับรู้ การตัดสินใจ เสนอทางเลือกว่าสิ่งใดควรกระทำ หรือไม่ควรกระทำ (ชนิดา เอี่ยมไพศาลสุข, 2550: 5)

ความโน้มเอียงทางอุปนิสัยของบุคคลในกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีที่เห็นเด่นชัดจากการศึกษามี 3 ประการ ได้แก่ 1) ความสามารถในการเล่นฟุตบอล 2) ความอดทนพากเพียรในการฝึกซ้อม และ 3) ความมุ่งมั่นที่จะเป็นนักฟุตบอลอาชีพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1) ความสามารถในการเล่นฟุตบอล จากข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังและที่มาของบุคคลในกรณีศึกษานั้นได้แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีความสามารถในการเล่นฟุตบอลมาตั้งแต่อยู่ในช่วงวัยเด็ก “ก็เล่นตั้งแต่ ป.หนึ่ง ป.สองนะครับ” (รอ สัมภาษณ์, 28 กุมภาพันธ์ 2554) หรือกรณีของ “ชิโก้” ก็เริ่มเล่นมาตั้งแต่อยู่โรงเรียนบ้านน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

2.2) ความอดทนพากเพียรในการฝึกซ้อม บุคคลในกรณีศึกษาเป็นคนที่มีความอดทนต่อการฝึกฝนฝึกซ้อม เนื่องจากการเล่นฟุตบอลคือกิจวัตรประจำวันที่ต้องทุ่มเทมีความเพียรพยายามและอดทนต่อการฝึกฝนฝึกซ้อมอย่างมาก พวกเขาล้วนแต่ที่มุ่งมั่นตั้งใจในการฝึกซ้อม อีกทั้งยังต้องมีการดูแลสุขภาพร่างกายอย่างดีเยี่ยม จะไม่ดื่มเหล้า และสูบบุหรี่พักผ่อนให้เพียงพอและซ้อมอย่างสม่ำเสมอมีระเบียบวินัย กล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนหนึ่งในการสร้างร่างกายเพื่อให้เป็น “ทุน” สำคัญสำหรับการเป็นนักฟุตบอล เช่น “ผมไม่กินเหล้า ผมไม่ดูดบุหรี่ ตั้งใจซ้อม ผมไม่ชอบเลยที่เพื่อน ๆ ไม่รักษาวินัย มาตอนที่เค้าเริ่มซ้อมแล้วหรือมาทีหลัง” (หลอด สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2553) จากที่สัมภาษณ์ “หลอด” บอกกับผู้วิจัยว่า ทุกเช้าจะต้องวิ่งเพื่อรักษากำลังให้อยู่ตัว พอเลิกเรียนประมาณ 16.00 น. ต้องเปลี่ยนเสื้อผ้าเพื่อทำการฝึกซ้อม ซึ่งเขาบอกว่าการฝึกซ้อมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการเป็นนักฟุตบอล สังเกตได้จากภายหลังที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ “หลอด” แล้วเสร็จประมาณ 15.45 น. เป็นช่วงเวลาที่ต้องเตรียมตัวเพื่อฝึกซ้อมฟุตบอลของเขา เขาได้รับไปเปลี่ยนชุดเพื่อทำการซ้อมทันที หลังจากนั้นผู้วิจัยไปเดินไปสังเกตการณ์ที่สนามก็เห็น “หลอด” ทำการซ้อมเล่นฟุตบอลกับเพื่อน ๆ ราว 4 - 5 คนเรียบร้อยแล้ว

2.3) ความมุ่งมั่นที่จะเป็นนักฟุตบอลอาชีพ จากการศึกษาที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ และสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ “หลอด” และ “รอ” รวมทั้งเห็นการฝึกซ้อมของทั้งสองกรณีแล้ว ผู้วิจัยพบว่าทั้งคู่มีความมุ่งมั่นต่อการเป็นนักฟุตบอลระดับอาชีพในอนาคตอย่างมาก เช่น คำกล่าวของ “หลอด” ที่ว่า “ฟุตบอลคือชีวิตของผม” (หลอด, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2553) ส่วน “รอ” นั้นกล่าวว่า “ผมอยากเป็นผู้เล่นในพรีเมียร์ลีกสักทีมหนึ่ง” (รอ, สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ 2554) หรือดังที่ “ชิโก้” กล่าวไว้ว่า “เกือบทั้งชีวิต ผมมีแต่ฟุตบอลในจิตใจเท่านั้น” (เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, คำนำ, 2549)

รายละเอียดข้างต้นเป็นความโน้มเอียงทางอุปนิสัยซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งกรณีศึกษาเป็นผู้ครอบครอง และเนื่องจากความโน้มเอียงทางอุปนิสัยหรือฮาบิตุสนั้นเป็นโครงสร้างความโน้มเอียงที่กำหนดการกระทำของบุคคล ในขณะที่เดียวกันฮาบิตุสของบุคคลก็เกิดขึ้นได้ภายใต้การหล่อหลอมทางสังคม ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากรณีของ “หลุด” เป็นผลมาจากการหล่อหลอมทางสังคมสองด้าน ในด้านหนึ่ง คือการมีชีวิตในวัยเด็กที่ยากลำบาก ต้องดิ้นรนแข่งขันเพื่อความอยู่รอด สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้ “หลุด” มีความอดทนไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการฝึกซ้อม ในขณะที่เดียวกัน อีกด้านหนึ่งด้วยความที่เขาเติบโตมาท่ามกลางความยากลำบาก ทำให้ “หลุด” เกิดความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะใช้ทักษะและความสามารถด้านฟุตบอลของตนไปเพื่อเป็นหนทางในการการมีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม (หลุด, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2553)

3) ลักษณะของทุนทางสังคม (social capital)

บุรดิเยอพิจารณาทุนทางสังคมจาก 2 มิติ มิติแรกคือการมองที่ตัวโครงสร้างหรือเครือข่าย ส่วนมิติที่สองเป็นการมองไปที่บุคคลที่มีเครือข่าย ซึ่งการวิเคราะห์ของผู้วิจัยที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็นมุมมองไปที่มิติที่สอง นั่นก็คือการศึกษาเครือข่ายที่บุคคลในกรณีศึกษามีอยู่นั่นเอง

เครือข่ายทางสังคมที่บุคคลในกรณีศึกษามีอยู่นั้น สามารถแยกออกได้เป็น 2 เครือข่าย ได้แก่ 1) เครือข่ายเดิมก่อนเล่นฟุตบอล และ 2) เครือข่ายใหม่หลังการเล่นฟุตบอลดังนี้

3.1) เครือข่ายเดิมก่อนเล่นฟุตบอล เครือข่ายเดิมของบุคคลในกรณีศึกษานั้นนับได้ตั้งแต่กลุ่มครอบครัว เครือญาติ และเพื่อนร่วมโรงเรียน ที่อยู่ในพื้นที่เพพ่านักอาศัย ซึ่งครอบครัว นับเป็นเครือข่ายสำคัญเบื้องต้นที่กรณีศึกษาสามารถขอความช่วยเหลือ โดยเฉพาะเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ

3.2) เครือข่ายใหม่หลังการเล่นฟุตบอล เครือข่ายใหม่ของบุคคลในกรณีศึกษาคือบุคคลภายนอก หน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ ที่กรณีศึกษาได้มีโอกาสรู้จักภายหลังจากการเล่นฟุตบอล ไม่ว่าจะเป็นโค้ช อาจารย์ เพื่อนนักฟุตบอล โรงเรียน สโมสร และทีมชาติ ตัวอย่างของเครือข่ายใหม่ของบุคคลในกรณีศึกษาอย่าง “ซิโก้” ก็คือ นายยุทธนา ทวีสรรพสุข และนายชวลิต ซึ่งเป็นเครือข่ายบุคคลที่รับ “ซิโก้” เข้ามาเล่นฟุตบอลในนามโรงเรียนพาณิชยการกรุงเทพ ฯ โดย นายยุทธนา เป็นผู้จุดประกายให้ “ซิโก้” และผลักดันให้เขาได้ทดลองมาคัดเลือกระดับเยาวชนทีมชาติ เพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมการแข่งขันฟุตบอลชิงแชมป์เยาวชนแห่งชาติ หรืออย่างกรณีของ “รอน” ก็คือโรงเรียนกีฬาจังหวัดยะลา ที่ปลุกปั้นให้เป็นหนึ่งในนักฟุตบอลที่เข้าร่วมการแข่งขันฟุตบอลชิงแชมป์ไค้คัพของภาคใต้ ซึ่งส่งผลให้เขาได้รับความสนใจจาก “แมวมอง” ที่กำลังเลือกเฟ้นนักฟุตบอลฝีเท้าดีให้กับโรงเรียนในเครือจตุรมิตรแห่งหนึ่ง

เห็นได้ว่าทั้ง “ซิโก้” และ “รอ” ได้ใช้ความสามารถเชิงฟุตบอล (ทุนวัฒนธรรม) ที่ตนเองมีอยู่ไปสร้างทุนทางสังคมเพิ่มเติมให้กับตนเอง ซึ่งทุนทางสังคมดังกล่าวนี้เองที่ยิ่งทำให้ทุนเศรษฐกิจยิ่งเพิ่มมากขึ้นด้วย จากกรณีตัวอย่างจะเห็นว่า การได้รับโอกาสติดทีมของ “รอ” ทำให้เขามีที่พัก ได้ค่าเล่าเรียนฟรี มีอาหารทาน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

4) คุณลักษณะของทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital) จากแนวคิดของบูร์ดิเยอพิจารณาว่า ทุนสัญลักษณ์หมายถึงทรัพยากรใดๆ ก็ตามที่บุคคลครอบครองแล้วส่งผลให้เขามีเกียรติ มีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับ เป็นที่จดจำได้ ซึ่งเกี่ยวเนื่องไปถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง มีศักดิ์ศรีอีกด้วย เมื่อพิจารณาในแง่นี้ การวิเคราะห์ทุนสัญลักษณ์ของกรณีศึกษา ต้องพิจารณาใน 3 ช่วง ได้แก่ ช่วง “ก่อน” เล่นฟุตบอล ช่วง “เริ่ม” เล่นฟุตบอล และช่วงที่ประสบความสำเร็จจากการเล่นฟุตบอล

ในช่วง “ก่อน” เล่นฟุตบอล เห็นได้ว่าบุคคลในกรณีศึกษามีทุนสัญลักษณ์น้อยมาก ทั้งนี้เป็นเพราะในชุมชนของกรณีศึกษาเอง ไม่ว่าจะเป็ “ซิโก้” “หลอด” “รอ” ผู้คนไม่ได้ให้ความสำคัญและยอมรับและยกย่องบุคคลในกรณีศึกษาในฐานะบุคคลที่มีชื่อเสียง เกียรติยศใดๆ และเมื่อพิจารณาในช่วง “เริ่ม” เล่นฟุตบอลถือว่ากรณีศึกษาเองก็ยังมีทุนสัญลักษณ์มากขึ้นเล็กน้อย เนื่องจากเป็นที่รู้จักและยอมรับในความสามารถด้านฟุตบอล ทว่าก็ยังอยู่ในวงแคบๆ เนื่องจากยังไม่มีผู้รู้จักกรณีศึกษามากนัก นอกเสียจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับฟุตบอล เช่น เพื่อน ๆ อาจารย์ โค้ช คู่แข่งขันที่มีโอกาสได้พบปะหรือเห็นความสามารถด้านฟุตบอลของกรณีศึกษา

ทุนสัญลักษณ์ในช่วง “เริ่ม” เล่นฟุตบอลของบุคคลในกรณีศึกษาที่มีอยู่นั้นส่งผลให้บุคคลในกรณีศึกษาได้รับโอกาสที่จะถูกดึงตัวไปสู่สถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงด้านฟุตบอล เช่น การที่ “รอ” ได้เป็นนักฟุตบอลในชุดแชมป์ภาคใต้ ทำให้เขาได้รับความสนใจให้มาคัดเลือกเพื่อเป็นผู้เล่นในสังกัดของโรงเรียนมหาอำนาจทางฟุตบอลในกรุงเทพฯถึง 2 แห่ง และเมื่อเขาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของทีมฟุตบอลของโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมาอย่างยาวนาน เขาก็ได้รับความสำเร็จมากพอสมควร ด้วยผลงานและฝีเท้าในการเล่นฟุตบอลของ “รอ” ทำให้เขามีทุนสัญลักษณ์เพิ่มมากขึ้นด้วย จากข้อมูลของ “หลอด” และ “รอ” แสดงให้เห็นว่า เขาทั้งคู่กำลังอยู่ในช่วงเล่นฟุตบอลอย่างจริงจังได้ไม่นาน หรืออาจกล่าวได้ว่ากำลังอยู่ในกระบวนการ “ไต่ระดับ” ตามวิถีทางของนักฟุตบอล ด้วยเหตุนี้ทำให้เขามีความสำเร็จอยู่บ้าง แต่ก็อาจยังไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในวงกว้าง เมื่อเทียบกับกรณีศึกษาของ “ซิโก้” ที่ประสบความสำเร็จอย่างมากมาในเส้นทางนักฟุตบอล (รายละเอียด จะนำเสนอในหัวข้อถัดไปคือ กระบวนการเพิ่มทุน และการแปลงรูปของทุน และการนำทุนไปใช้)

การเพิ่มทุนและการแปลงรูปของทุน

ในทัศนะของบูร์ดิเยอ ทุนเป็นพลังที่ถูกสะสมหรือจารึกไว้ในโครงสร้างของวัตถุ และโครงสร้างของบุคคล (Bourdieu, 1997: 46 - 75 อ้างถึงใน รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2550: 24) และเมื่อบุคคลนั้นได้ปฏิบัติการ (practice) บางสิ่งบางอย่างในสนาม (field) หรือพื้นที่เฉพาะ ก็ย่อมส่งผลให้ทุนลักษณะต่างๆ ที่บุคคลครอบครองจะเกิดการเพิ่มพูน ลดน้อย หรือแปลงรูปไปเป็นทุนประเภทอื่นๆ ได้เช่นเดียวกัน ในกรณีศึกษาของนักฟุตบอลนั้น ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์ว่า ภายหลังจากเริ่มเล่นฟุตบอลอย่างจริงจังแล้ว ผลที่ตามมาทั้งการเพิ่มทุนและการแปลงรูปของทุน ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) การสั่งสม/เพิ่มทุนประเภทต่าง ๆ ของกรณีศึกษา

การเพิ่มทุนคือการที่ทุนประเภทหนึ่งๆ ซึ่งบุคคลครอบครองหรือสะสมไว้นั้นมีความเข้มข้นหรือมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งในกรณีนี้พบการเพิ่มทุนในทุนทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนสัญลักษณ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1) การสั่งสม/เพิ่มทุนเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่าภายหลังจากที่บุคคลในกรณีศึกษาได้เข้าสู่สถาบันการศึกษาในฐานะผู้เล่นฟุตบอล เช่น “รอ” ได้เข้าสู่โรงเรียนเครือข่ายมิตร “หลอด” กับวิทยาลัยแห่งหนึ่ง “ซิโก้” ที่โรงเรียนพณิชยการกรุงเทพฯ ก็ทำให้กรณีศึกษาทั้ง 3 คน อย่างน้อยจะได้รับที่พักอาศัย อาหารการกิน ค่าเรียนฟรี และ/หรือค่าตอบแทนจำนวนหนึ่ง เช่น “ที่โรงเรียน (โรงเรียนพณิชยการกรุงเทพฯ) มีทุนเรียน ทุนอาหารกลางวัน พร้อมทั้งชุดหัวนอนสำหรับนักกีฬาที่มีพรสวรรค์ ที่นั่นผมสามารถลงสนามใหม่ โดยที่ไม่รบกวนทางบ้าน” (เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 29) ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่ใช่รายได้ในรูปแบบตัวเงินจำนวนมากเท่าใดนัก แต่ก็ถือได้ว่าเป็นปัจจัยช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวได้ เนื่องจากการเป็นผู้เล่นฟุตบอลนั้น ทางโรงเรียนจะเป็นผู้จัดสรรเวลาไม่ให้ตรงกับช่วงเวลาที่ต้องเรียนหนังสือ จึงถือได้ว่ากรณีทั้งสามได้เพิ่มทุนทางเศรษฐกิจ โดยเป็นผลมาจากการมีชื่อเสียงในฐานะนักฟุตบอล “ตัวโรงเรียน” นอกจากนั้นเมื่อ “ซิโก้” เป็นหนึ่งในผู้เล่นชุด “ดรีมทีม” เขาได้รับค่าตอบแทนประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน ท้ายที่สุดเมื่อเขาประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียงจากการเป็นนักฟุตบอล “ทีมชาติ” ชุดใหญ่ เขาได้รับการติดต่อให้เซ็นต์สัญญาเป็นนักฟุตบอลอาชีพกับสโมสรฮัตเตอร์ฟีลด์ทาวน์ ประเทศอังกฤษ ด้วยค่าเหนื่อยสัปดาห์ละ 70,000 บาท พร้อมทั้งพัก (เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 76) ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเมื่อทุนวัฒนธรรม (ความรู้และความสามารถ) และทุนสัญลักษณ์ (ความมีชื่อเสียง) เพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้ทุนเศรษฐกิจ (รายได้) เพิ่มขึ้นตามมา

1.2) การสั่งสม/เพิ่มทุนวัฒนธรรม จากการเข้าสู่สถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงสนับสนุนด้านฟุตบอล ทำให้บุคคลในกรณีศึกษาได้รับการเพิ่มพูนความรู้ด้านฟุตบอลจากโค้ช เพื่อนร่วมทีม ระบบการบริหารจัดการ นอกจากนี้จากการที่ทีมโรงเรียนอยู่ใกล้กับการแข่งขันในระดับส่วนกลางอย่างกรุงเทพมหานคร ทำให้ได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคู่แข่งชั้นที่ล้วนมารวมตัวแข่งขันกันในเมือง

จากการฝึกซ้อมเรียนรู้อย่างเข้มงวด ทำให้บุคคลในกรณีศึกษาได้สั่งสมและเพิ่มพูนความรู้ซึ่งนับเป็นทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) อีกชนิดหนึ่งที่อยู่ในรูปของความโน้มเอียงทางอุปนิสัย ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝังตัวในร่างกายหรือจิตใจ (embodied state) ทุนความรู้นี้ช่วยสร้างความมั่นใจในการดำเนินชีวิตบนเส้นทางนักฟุตบอลในระยะต่อมา ดังที่ “ชิโก้” กล่าวไว้ว่า “สำหรับผม ฟุตบอลคือความมั่นใจ” (เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 28) หรือในช่วงที่เขาไปคัดเลือกเพื่อเป็นเยาวชนทีมชาติที่ต้องแข่งขันกับเพื่อนนักฟุตบอลจำนวนมากกว่า 400 คน เพื่อเอาเพียง 20 คนเท่านั้น “ชิโก้” กล่าวว่า “ตลอดหนึ่งปี หลายคนอาจใช้มือทำงานเพื่อต่อสู้อชีวิตต่อไป แต่ผมใช้สองเท้า ที่ทำให้ชีวิตและความฝันรอดมาได้จนถึงวันนี้ ผมลงสนามคัดเลือกตัวด้วยความมั่นใจ ความจริง สวนกุหลาบ เทพศิรินทร์ กรุงเทพคริสเตียน หรือไม่ว่าทีมชาติอะไร ทุกคนมีสองตีน” (เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 38)

ภาพที่ 6: “ชิโก้” ในชุด “ดรีมทีม”

น่าสังเกตว่า บุคคลในกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีต่างก็มีรูปร่างที่แข็งแรง บึกบึน และมีสมรรถภาพทางร่างกายที่ดีเยี่ยม ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์การกีฬา การเสริมสร้างกล้ามเนื้อ และการดูแลทางโภชนาการเข้ามาใช้อย่างจริงจัง สะท้อนให้เห็นว่าผู้เล่นฟุตบอลที่มีเป้าหมายเป็นนักฟุตบอลอาชีพได้ใช้ “ทุนร่างกาย” เป็นพื้นฐานในการแปลงออกไปเป็นทุนประเภทอื่น ๆ ในการไต่เต้าทางชนชั้นในภายหลัง

นอกเหนือจากทุนวัฒนธรรมที่ฝังตัวในร่างกายหรือจิตใจแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าภายหลังที่ “ชิโก้” ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งจากโรงเรียนพณิชยการกรุงเทพฯ แล้ว

เขายังมีการเพิ่มทุนวัฒนธรรมในรูปแบบของสถาบัน (institutionalized state) ด้วย เพราะเขาได้รับเกียรติยศสูงสุดในเส้นทางนักฟุตบอลคือการติด “ทีมชาติ” ซึ่งเขาเป็นส่วนหนึ่งของทีมชาติในแทบทุกระดับ ไ้มาตั้งแต่ ชุดเยาวชนทีมชาติ 17 ปี 19 ปี ชุด “ดรีมทีม” และท้ายที่สุดคือทีมชาติชุดใหญ่ ที่ในบางแมทช์เขาได้รับการมอบหมายให้เป็น “กัปตัน” ทีมชาติไทย เกียรติยศที่ “ซิโก้” ได้จากการเป็นนักฟุตบอล ในฐานะผู้เล่นทีมชาติไทยในที่นี้มีฐานะเป็น “สถาบัน” ซึ่งได้ให้การรับประกันคุณลักษณะบางอย่างของ “ซิโก้” ในรูปของทุนวัฒนธรรมในรูปแบบของสถาบันแห่งชาตินั่นเอง สถาบันอีกแห่งหนึ่งที่เป็นปัจจัยในการเพิ่มทุนสถาบันให้กับ “ซิโก้” ก็คือ “สื่อมวลชน” เนื่องจากเป็นสถาบันที่สนับสนุนเผยแพร่ความสามารถและชื่อเสียงของเขาต่อสาธารณชนอย่างกว้างขวางในระดับชาติ การที่มีชื่อของ “ซิโก้” ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ นิตยสาร การรายงานข่าวทางวิทยุและโทรทัศน์ ก็ถือได้ว่าเป็นการเพิ่มทุนสถาบันอีกทางหนึ่งให้กับ “ซิโก้” เช่นเดียวกัน ทุนสถาบันนี้มีความเฉพาะในแง่ที่ว่าเป็นการรับประกันทุนความรู้อย่างเป็นทางการ โดยมีผู้รับรองความสามารถ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการแปลงรูปเป็นทุนเศรษฐกิจได้ในภายหลังได้อีกด้วย เช่นการที่ “ซิโก้” ได้ไปเป็นผู้เล่นฟุตบอลระดับอาชีพในหลายสโมสรที่ต่างประเทศ เช่น ที่สโมสรฮองอัน ยาลาย เขาได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงินจำนวนมาก

1.3) การสั่งสม/เพิ่มทุนทางสังคม ผลจากการเป็นผู้เล่นฟุตบอลในระดับโรงเรียน เยาวชนทีมชาติ “ดรีมทีม” และทีมชาติชุดใหญ่ ทำให้ “ซิโก้” รู้จักและมีเพื่อนในแวดวงฟุตบอลอย่างมากมาย และด้วยคุณลักษณะของกีฬาฟุตบอลที่จะต้องเล่นกันเป็นทีม ดังนั้นผู้เล่นในตำแหน่งต่างๆ จึงจำเป็นต้องสนับสนุนซึ่งกันและกัน ดังนั้นเมื่อ “ซิโก้” เดินทางไปเล่นฟุตบอลในต่างประเทศ จึงต้องการเพื่อนที่สื่อสารกันได้ง่าย เข้าใจกันด้วยภาษาเดียวกัน ในช่วงขณะที่ “ซิโก้” ไปค้าแข้งที่ประเทศเวียดนาม เขาได้มีความสนิทสนมกับนายเหงียน วัน ดึ๊ก (Mr. Ngauyen Doan Duc) ผู้เป็นประธานสโมสรสโมสรฮองอัน ยาลายเป็นอย่างดี เขาจึงสามารถโน้มน้าวใจให้สโมสรเลือกผู้เล่นชาวไทยไปร่วมทีมได้หลายคน อาทิเช่น ดุสิต เฉลิมแสน ศักดา เจริญดี ตะวัน ศรีปาน โชคทวี พรหมรัตน์ วิมล จันทร์คำ (เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 106, 110 - 114) ซึ่งนักฟุตบอลเหล่านี้ล้วนแต่เพื่อนร่วมทีมกันมาก่อนซึ่งมีสนิทสนมคุ้นเคยกับ “ซิโก้” เป็นอย่างดี

1.4) การสั่งสม/เพิ่มทุนสัญลักษณ์ ทุนสัญลักษณ์เป็นทุนที่เกิดควบคู่ไปกับทุนประเภทอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม หรือทุนทางสังคม ดังนั้น เมื่อทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมโดยเฉพาะกรณีของ “ซิโก้” เพิ่มขึ้น ก็ส่งผลให้ทุนสัญลักษณ์เพิ่มขึ้นตามมา ทั้งทุนสัญลักษณ์ในระดับชาติและทุนสัญลักษณ์ในระดับระหว่างประเทศ

การเพิ่มขึ้นของทุนสัญลักษณ์ในระดับชาติของ “ซิโก้” นั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากความสำเร็จของโครงการ “ดรีมทีม” ทำให้ชาวไทยเพิ่มความเชื่อมั่นในความสามารถ

ของ “ซิโก้” และมองเพื่อนที่เป็นนักฟุตบอลรุ่นใหม่ ผนวกกับการประโคนข้าวของสถาบันสื่อมวลชนว่าเป็นทีมแห่งความหวังหรือทีมแห่งอนาคตชุดใหม่ท่ามกลางความซบเซาของวงการฟุตบอลไทยก็ยิ่งทำให้ “ซิโก้” มีชื่อเสียงและได้รับการยกย่องจากมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันผู้คนชาวไทยก็เพิ่มความรู้สึกชื่นชอบและศรัทธาในตัวของ “ซิโก้” ยิ่งขึ้นไปอีก และเมื่อครั้งที่เขาอำลาจากการเป็นผู้เล่นทีมชาติ เขากล่าวไว้ว่า “15 กับทีมชาติไทย มีความสุขมากที่ทำให้คนดูเต็มสนามและมีความสุขกับเกมฟุตบอล เวลาไปไหนก็มีแต่คนรู้จักเข้ามาทักทายต้อนรับ (ทุนสัญลักษณ์) จากชีวิตเด็กบ้านนอกคนหนึ่งได้มายืนถึงตอนนี้ ทำให้ผมภูมิใจที่ได้สร้างตำนานให้กับทีมชาติไทย อยากให้ทุกคนคิดถึงท่าดีลังกาและเสื้อเบอร์ 13”

ภาพที่ 7: สัญลักษณ์ความเป็น “ซิโก้”

สำหรับทุนสัญลักษณ์ในระดับระหว่างประเทศ ก่อนหน้าที่ “ซิโก้” จะเป็นผู้เล่นตัวจริงในชุด “ดรีมทีม” และทีมชาติไทย ทุนสัญลักษณ์ของเขาในระดับนี้ยังมีอยู่น้อยไม่สูงนักและจำกัดวงแคบเฉพาะในประเทศเท่านั้น แต่เมื่อ “ซิโก้” แสดงความสามารถพาทีมประสบความสำเร็จในหลายรายการ อาทิเช่น ได้อันดับ 3 ฟุตบอลเยาวชนแห่งเอเชีย คิวาเหรียญทองซีเกมส์ แชมป์ถ้วยพระราชทานคิงส์คัพ และชนะเลิศฟุตบอลรายการอินดิเพนเด้นท์ที่ประเทศอินโดนีเซีย เป็นต้น ก็ทำให้ทุนสัญลักษณ์ในระดับระหว่างประเทศของเขาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนในท้ายที่สุดเขาก็ได้รับหนังสือเชิญไปทดสอบฝีเท้าที่สโมสรมิดเดิ้ลสโบรห์ ในพรีเมียร์ลีกของอังกฤษ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ กระทั่งย้ายไปสู่สโมสรอัลเดอร์ฟีลด์ จนกระทั่งไปอยู่ที่ประเทศเวียดนามกับสโมสรของอัน ยาลาย

2) การแปลงรูปทุนของกรณีศึกษา

การแปลงรูปของทุน คือการที่ทุนประเภทหนึ่งได้เกิดการแปลงสภาพไปเป็นทุนประเภทอื่นได้ ตัวอย่างเช่น นักดนตรีที่มีฝีมือยอดเยี่ยม (ทุนวัฒนธรรม) เมื่อประสบความสำเร็จในการเล่นดนตรี ก็จะกลายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง (ทุนสัญลักษณ์) ส่งผลให้ได้รับค่าจ้างหรือตอบแทนที่เพิ่มมากขึ้น (ทุนเศรษฐกิจ) ซึ่งจะเห็นได้ว่าทุนวัฒนธรรมสามารถเคลื่อนย้ายถ่ายเทหรือมี

การแปลงรูปไปเป็นทุนประเภทอื่น ๆ เช่น ทุนเศรษฐกิจและทุนสัญลักษณ์ได้ ทั้งนี้บุรีดิเยอเสนอไว้ว่าการแปลงรูปของทุนจากประเภทหนึ่งไปเป็นอีกประเภทหนึ่งนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการร้องขอ การใช้จ่าย หรือการแลกเปลี่ยน แต่การแปลงรูปของทุนจะต้องใช้เวลา ทั้งยังขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมและชนชั้นทางสังคมอีกด้วย

ผลจากการศึกษาบุคคลในกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี ผู้วิจัยพบว่า มีกระบวนการแปลงรูปของทุนเกิดขึ้นอย่างชัดเจน เช่นกรณีของ “รอ” ที่เป็นนักฟุตบอลที่มีฝีเท้าดี (ทุนวัฒนธรรม) เมื่อเข้าร่วมแข่งขันฟุตบอลในระดับภาคได้จนประสบความสำเร็จได้รางวัลชนะเลิศ ก็ทำให้เขากลายเป็นผู้เล่นฟุตบอลที่มีชื่อเสียง (ทุนสัญลักษณ์) ส่งผลให้เป็นที่ต้องการของโรงเรียนที่ชื่อเสียงด้านฟุตบอลในกรุงเทพมหานคร จนเขาตัดสินใจมาอยู่ในสังกัดของโรงเรียนดังกล่าวเขาก็ได้รับค่าเล่าเรียน สถานที่พักอาศัย อาหาร รวมถึงเงินตอบแทนในบางครั้ง (ทุนเศรษฐกิจ) ซึ่งกรณีของ “รอ” นี้ค่อนข้างคล้ายคลึงกับกรณีของ “หลอด” ส่วนที่น่าสนใจก็คือในกรณีของ “ซิโก้” เมื่อเขากำลังจะแต่งงาน

หลังจากกลับจาก Perth ไม่นาน ผมก็ทำสิ่งที่สัญญาไว้กับตนเอง เราจดทะเบียนสมรสกันในวันที่ 9 มกราคม 2545 และจัดพิธี ณ ห้องบอลรูม โรงแรมเรดิสัน ท่ามกลางเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ นักเตะ พี่ๆ สื่อมวลชน พ่อ แม่ ลุงหอย (ธวัชชัย สัจจกุล) ลุงก้องค์ (วิรัช ชาญพานิชย์) โดยมี พณฯ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ให้เกียรติมาเป็นประธานในพิธี Mr. Duc (Mr. Ngauyen Doan Duc ประธานสโมสรสโมสรของอันยาลาย) มาอวยพรและมอบของขวัญ

(เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: 106)

คำบอกเล่าของ “ซิโก้” ข้างต้นสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ว่าจากทุนวัฒนธรรมของเขา (การใช้ความรู้ความสามารถในด้านฟุตบอลซึ่งดำเนินมาอย่างยาวนาน) ได้แปลงรูปเป็นทุนเศรษฐกิจ (ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวที่ Perth ประเทศออสเตรเลียและค่าใช้จ่ายในงานแต่งงาน) อีกทั้งยังแปลงรูปเป็นทุนสัญลักษณ์ (ชื่อเสียงและความชื่นชมที่คนในวงการฟุตบอล สื่อมวลชน และชาวต่างชาติที่เป็นประธานสโมสรฟุตบอลมีให้กับ “ซิโก้”) และยังสามารถแปลงรูปมาเป็นทุนทางสังคม (การมีบุคคลสำคัญในวงการฟุตบอลสมัยนั้นมาร่วมงาน รวมทั้งอดีตนายกรัฐมนตรีได้มาเป็นประธานในพิธีแต่งงาน)

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าความสามารถในการแปลงทุนและขยายทุนของกรณีตัวอย่างดังที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนั้น จะเริ่มต้นจากทุนวัฒนธรรมของตนเองก่อนเป็นลำดับ

แรก จากนั้นจึงค่อย ๆ ขยายไปสู่ทุนประเภทอื่น ๆ กล่าวคือ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์ และทุนทางสังคม

การนำทุนไปใช้ในพื้นที่ฟุตบอลเพื่อเปลี่ยนแปลงชนชั้นของกรณีศึกษา

ตารางที่ 41: ตารางเปรียบเทียบประเภทและปริมาณของทุนในช่วงก่อนและหลังการเล่นฟุตบอลของกรณีศึกษา

ก่อนเล่นฟุตบอล

ทุน / กรณีศึกษา	ก่อนเล่นฟุตบอล					
	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนวัฒนธรรม			ทุนสังคม	ทุนสัญลักษณ์
		บุคคล	สถาบัน	วัตถุ		
ซีโก้	น้อย	มี	ไม่มี	ไม่มี	น้อย	น้อย
หลอด	น้อย	มี	ไม่มี	ไม่มี	น้อย	น้อย
รอม	น้อย	มี	ไม่มี	ไม่มี	น้อย	น้อย

หลังเล่นฟุตบอล

ทุน / กรณีศึกษา	หลังเล่นฟุตบอล					
	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนวัฒนธรรม			ทุนสังคม	ทุนสัญลักษณ์
		บุคคล	สถาบัน	วัตถุ		
ซีโก้	มากขึ้น	มี	มี	มี	มากขึ้น	มากขึ้น
หลอด	มากขึ้น	มี	ไม่มี	ไม่มี	มากขึ้น	มากขึ้น
รอม	มากขึ้น	มี	ไม่มี	ไม่มี	มากขึ้น	มากขึ้น

จากข้อมูลภูมิหลังและทุนของบุคคลในกรณีศึกษาที่ได้นำเสนอไปแล้ว ภายใต้หัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการนำทุนด้านต่างๆ ไปใช้ในพื้นที่ฟุตบอลของกรณีศึกษาเพื่อเปลี่ยนแปลงชนชั้น ‘ทุนที่บุคคลในกรณีศึกษาได้นำไปใช้เป็นอันดับแรกก็คือ “ทุนวัฒนธรรม” ที่เป็น “ทุนร่างกาย” และในส่วนที่เป็นความสามารถด้านฟุตบอลมาสู่ความมีชื่อเสียง (ทุนสัญลักษณ์) และแปลงรูปสู่รายได้ที่เพิ่มขึ้น (ทุนเศรษฐกิจ) อีกทั้งยังเกิดเครือข่ายความช่วยเหลือต่างๆ ในแวดวงฟุตบอลมากขึ้น (ทุนสัญลักษณ์) ดังนั้นเห็นได้ว่าทุนที่สำคัญที่สุดของกรณีศึกษาคือ “ทุนวัฒนธรรม” ที่เป็นทุนตั้งต้นในการแปลงรูปไปสู่ทุนประเภทอื่นๆ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นว่า กระบวนการที่บุคคลในกรณีศึกษานำทุนมาใช้ในพื้นที่ของฟุตบอลนั้น ก็เป็นไปเพื่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตที่เคยขาดแคลน ยากไร้ เป็นชนชั้นล่างของสังคม แต่ด้วยความรู้ความสามารถ และความมานะพากเพียรในฟุตบอล ทำให้เขาสามารถนำไปใช้ในการเพิ่มทุนประเภทต่าง ๆ อีกทั้งยังแปลงทุนเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ เป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เขาประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงสถานะทางชนชั้นของตนเอง ดังที่ “ซิโก้” กล่าวไว้ว่า “ทีมชาติเป็นของคนทุกคน... อย่าปล่อยเนื้อปล่อยตัว ผมเชื่อว่าทุกคนทำได้อยู่แล้ว และวันหนึ่งคุณก็จะประสบความสำเร็จในชีวิต เหมือนกับผมในวันนี้ ผมมีชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง ก็เพราะฟุตบอล”

ภาพที่ 8: การแปลงรูปทุนวัฒนธรรมสู่ทุนอื่นๆ ของ “ซิโก้”

3. บทบาทหน้าที่ของการสื่อสารในด้านอุดมการณ์

จากแนวคิดบทบาทหน้าที่ของสื่อของฮาโรลด์ ลาสเวลล์และชาร์ล ไรท์ พบว่าอาจมีขีดจำกัดสำคัญคือการพิจารณาเฉพาะสื่อมวลชนในสังคมเป็นหลักแนวคิด ส่วนในบทบาทหน้าที่เชิงปัจเจกบุคคลก็ให้น้ำหนักความเป็นอิสระและการเป็นผู้กระทำการของปัจเจกบุคคลผู้รับสารเป็นอย่างมาก ซึ่งในโลกของความเป็นจริงยังอาจมีกลุ่มคนรับสารบางกลุ่มที่ไม่ได้มีปริมาณมหาศาลถึงระดับสังคม หรือเป็นปัจเจกผู้รับสารที่มีความเป็นเอกเทศอยู่ตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับชนชั้นในสังคมอาจต้องพัฒนาไปไกลกว่าแนวคิดบทบาทหน้าที่แบบเดิม เช่น การตั้งคำถามว่าบทบาทหน้าที่ในการเผยแพร่ข่าวสาร การให้ความบันเทิงนั้นชนชั้นใดเป็นผู้กำหนด ซึ่งการตั้งคำถามในลักษณะนี้ จะเห็นความสำคัญของผู้เข้ารหัส หรือผู้ส่งสารอย่างมาก

แม้ว่าความหมายที่เกิดขึ้นในการรับรู้ของผู้รับสารที่เป็นผู้บริโภคฟุตบอลอาจไม่ตรงตามความหมายที่ได้รับการเผยแพร่อย่างเต็มที่ แต่ก็จะไม่บิดเบือนเลือนไหลจนแตกต่างจากที่สื่อสารมาโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ความหมายของฟุตบอลจึงไม่ใช่เรื่องที่เป็นไปเองหรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หากแต่มันเกี่ยวข้องกับอำนาจ ทุนต่าง ๆ และชนชั้นที่มากำหนดการมองเห็น การได้ยิน

ได้ฟัง และการรับรู้ของผู้รับสาร ให้เป็นไปตามความหมายที่ผู้ส่งสาร/เข้ารหัสนั้นต้องการ และที่น่าสนใจก็คือ ไม่ว่าผู้ส่งสารความหมายฟุตบอลจะรู้ตัวหรือมีเจตนา رمยที่แน่ชัดหรือไม่ก็ตาม ในการเข้ารหัสความหมายฟุตบอลนี้ กลุ่มชนชั้นผู้ส่งสารจะมีอุดมการณ์หลักของสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นพลังเบื้องหลังที่จะกำหนดเนื้อหาความหมายเสมอ

และในส่วนนี้ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นถึงบทบาทของการสื่อสารความหมายในด้านอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในฟุตบอล ดังนี้

สำหรับนิยามความหมายของอุดมการณ์ (Ideology) ในงานชิ้นนี้จะหมายถึง ชุดความคิดหรือกรอบวิธีคิดที่ถูกติดตั้งไว้เพื่อทำความเข้าใจตนเอง สังคม และโลก ตามหลักทั่วไปแล้วในสังคมทุกสังคมย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มคนมากมาย ท่ามกลางความแตกแยกและปะทะต่อสู้อะหว่างกันและกันนี้ การที่กลุ่มคนที่มีความขัดแย้งยังสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ หรือสังคมยังไม่แตกแยกเป็นเสี่ยงๆ ก็เพราะยังมีมาตรการหลายๆ อย่างในการจัดการกับความขัดแย้ง

มาตรการที่มองเห็นได้ง่ายส่วนมากนั้นจะเป็นมาตรการภายนอก เช่น การใช้กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ การชุมนุมประท้วง การสร้างกลุ่มพลังเรียกร้อง การลอบบี้ การเจรจาต่อรอง ฯลฯ น่าสังเกตว่ามาตรการภายนอกนี้ แม้จะเป็นเป็นที่ประจักษ์ แต่ก็มักเป็นมาตรการที่ถูกนำมาใช้ในเวลาที่เกิดปัญหาบานปลายหรือเป็นช่วงวิกฤติแล้วเป็นส่วนใหญ่

แต่มาตรการอย่างหนึ่งที่เดินเครื่องอย่างเรียบๆ มาโดยตลอด แต่ทว่าทรงอิทธิพลไม่น้อยไปกว่าหรืออาจมีอิทธิพลกว่ามาตรการภายนอกนั้นก็คือ มาตรการภายใน ซึ่งหมายถึงวิธีการที่คนกลุ่มหนึ่งได้ทำให้คู่ขัดแย้งของตน “ยอมแพ้ตั้งแต่ในใจ” ซึ่งนั่นก็คือการที่เข้าไปยึดกุมพื้นที่ทางความคิดและจิตใจของคู่ขัดแย้งเอาไว้อย่างมั่นคง ด้วยการทำให้คู่ขัดแย้งเห็นดีเห็นงามกับการยอมแพ้หรือยอมรับตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ

มาตรการภายในที่เรียกว่าอุดมการณ์หรือ “รูปการจิตสำนึก” อุดมการณ์เป็นสำนึกของผู้คนที่ถูกจัดระบบเอาไว้เหมือนเราตั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์เอาไว้ เมื่อมีโปรแกรมหักกล่าวอยู่ในสำนึกแล้ว ไม่ว่าเราจะรับรู้เหตุการณ์อะไร เราก็จะตีความด้วยความเข้าใจ จะมีอารมณ์ความรู้สึกและลงมือดำเนินการไปตามรูปการจิตสำนึกเป็นส่วนใหญ่ และนี่คือ อิทธิพลอันทรงพลังของอุดมการณ์ที่ใครๆ ก็อยากเป็นผู้กำหนดติดตั้งโปรแกรมนี้

อัลธูซเซอร์กล่าวไว้ว่า คนเรามักเข้าใจว่า “อุดมการณ์เป็นเรื่องที่คนกลุ่มหนึ่ง เช่น ผู้ปกครอง นำเอาระบบความคิดอันหนึ่งไปหลอกลวงประชาชนผู้อยู่ภายใต้การปกครองนั้น” ทั้งๆ ที่ผู้ปกครองเหล่านั้นก็รู้ว่า ความคิดอันนั้นเป็นความคิดที่ไม่จริง” ที่จริงแล้ว ก่อนที่ผู้ปกครองประเทศจะไป

หลอกหลวงใครนั้น เขาจะต้องหลอกหลวงตัวเองจนเชื่อสนิทใจในความคิดนั้นเสียก่อน เขาจึงไปหลอกหลวงผู้อื่นได้

ทุกวันนี้ มีระบบความคิดที่ถูกผลิตขึ้นมานับไม่ถ้วน แต่ก็มีความคิดจำนวนไม่น้อยที่เกิดขึ้นในช่วงหนึ่งแล้วก็สูญสลายไป คงเหลือแต่ความคิดหลักๆ อยู่เพียงไม่กี่ความคิดที่อยู่ยังคงกระพันทนทานต่อการกัดเซาะผู้ฟัง สาเหตุหลักที่ความคิดชุดหนึ่งมีความทนทาน นั้นก็เนื่องมาจากความคิดชุดนี้ได้มีโอกาสถ่ายทอดโดยอาศัยผ่านบรรดาสถาบันและกลไกต่างๆ ของสังคมให้เป็นที่รับรู้ของสมาชิกในสังคมอย่างสม่ำเสมอ กล่าวคือความคิดที่ว่านี้ต้องเป็นความคิดที่เปิดตัวสู่สายตาของสาธารณชนอย่างต่อเนื่อง แนวคิดนี้อัลธูซเซอร์เรียกว่า กระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ (reproduction of ideology) (กาญจนา แก้วเทพ, 2539) โดยอุดมการณ์อาจเปรียบเทียบได้กับการทาสีจะทาครั้งเดียวให้ติดสนิทแนบแน่น ไม่ลอกไม่จางก็คงเป็นไปได้ ฉะนั้นจึงต้องมีการชุบสีเก่าออกแล้วทาทับซ้ำหลายๆ ครั้ง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุดมการณ์เป็นเรื่องของนามธรรม ก็จำเป็นต้องมีการผลิตซ้ำที่เป็นเป็นรูปธรรมมารองรับอยู่เสมอ ดังนั้นภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ พ.ศ. 2475 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามก้าวขึ้นมาอำนาจ จึงได้มีการสร้างสัญลักษณ์รูปธรรมแทนอุดมการณ์ของผู้ปกครอง (อุดมการณ์ศักดินา) ในรูปแบบต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงตราที่ติดบนหน้าอกเสื้อของนักกีฬาฟุตบอลทีมชาติ และการสร้างโทรทัศน์ขึ้นมาในสังคมไทย

บรรดาสถาบันต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียน ครอบครัว สถานที่ทำงาน และที่สำคัญคือ สื่อมวลชน ต่างก็มีบทบาทเป็นผู้ผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์อันใดอันหนึ่งด้วยกันทั้งนั้น

ฟุตบอลเป็นสิ่งที่ผู้คนมักมองข้าม ฟุตบอลเป็นภาพที่ดูเลือนรางของอุดมการณ์บางอย่างภายใต้รูปแบบของความบันเทิง นอกจากนั้นด้วยคุณลักษณะที่แสนเรียบง่ายทั้งในการเล่นและการชม ทำให้ฟุตบอลกลายเป็นแหล่งเพาะสร้างที่เหมาะสมสำหรับอุดมการณ์หลักต่างๆ ในสังคม

หากพิจารณาในมิติเชิงปริมาณ จากหลักการถ่ายทอดอุดมการณ์อย่างง่าย ๆ และเป็นสามัญสำนึกก็คือ อุดมการณ์ใดที่มีโอกาสได้นำเสนอตัวเองบ่อยครั้งที่สุด มากที่สุด จะทำให้มีโอกาสที่จะครอบครองความเป็นเจ้าในพื้นที่ความคิดและจิตใจของผู้คนได้

ดังนั้นในประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมฟุตบอลในสังคมไทย ก่อนหน้าที่จะมีสถาบันโรงเรียนเกิดขึ้นมานั้น ส่วนใหญ่ในการเป็นแหล่งผลิตและถ่ายทอดอุดมการณ์ก็คือ สถาบันกษัตริย์ (กษัตริย์และชนชั้นสูง) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสังคมไทยในสมัยนั้น (ศักดินา) สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุดและยังไม่มีคู่แข่งใดมาเปรียบเทียบได้ จึงสามารถปลูกฝังอิทธิพลทางความคิดได้อย่างลึกซึ้ง

ต่อมาเมื่อเกิดสถาบันโรงเรียนขึ้นมา (อยู่ในการกำกับของชนชั้นกลาง) โรงเรียนก็นำเอาเด็กและเยาวชนที่จะเป็นผู้ใหญ่ของชาติในวันข้างหน้ามารวมตัวกัน (ดูอ. สมสุข เรื่องโรงเรียนเพิ่มเติม) เด็กๆ ถูกบังคับให้ไปโรงเรียน เวลาที่ใช้ก็ยาวนานประมาณ 6-8 ชั่วโมงต่อวัน อีกทั้งยังมีการตรวจสอบติดตามผลการบ่มเพาะด้วยการสอบ เช่นการสอบวิชาฟุตบอล วิชาพลศึกษาต่างๆ

แต่ที่ว่าสถาบันที่เป็นสถาบันใหม่มาแรงในช่วงไม่ถึงศตวรรษก็คือ สถาบันสื่อมวลชนนี่เอง แม้ว่าแต่ละวันเราอาจใช้เวลาในการติดตาม/ชมฟุตบอลทางสื่อมวลชนน้อยกว่าช่วงเวลาที่โรงเรียนก็ตาม แต่ต้องไม่ลืมว่า เราใช้สื่อมวลชนอยู่ตลอดชีวิต ในขณะที่ช่วงเวลาที่เรียนหนังสือเป็นช่วงจังหวะหนึ่งของชีวิตเท่านั้น

น่าสังเกตว่าปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาที่เน้นหนักด้านการศึกษา ซึ่งก็คือโรงเรียนกีฬา เป็นสถาบันใหม่ที่ผสมผสานการเป็นโรงเรียนเพื่อสอนวิชาความรู้กับการสอนทักษะกีฬาต่างๆ ซึ่งเป็นการวางรากฐานให้กับนักเรียนนักกีฬาในอนาคต สำหรับกรณีฟุตบอลแล้ว โรงเรียนกีฬาเหล่านี้เป็นสถานที่ในการเพิ่มทุนความสามารถในเชิงฟุตบอลให้กับนักเรียน และสถาบันที่รับช่วงจากโรงเรียนกีฬาต่อไปก็คือสโมสรฟุตบอลนั่นเอง

จากปริมาณและความสม่ำเสมอของสื่อมวลชนและโทรทัศน์นี้เอง ทำให้เรื่องราวของฟุตบอลเกือบจะผนวกรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้น ดังตัวอย่างฟุตบอลโลกหรือฟุตบอลพรีเมียร์ลีกของอังกฤษ ถ้าพลาดการชมไป เราก็สามารถจะถามเรื่องราวที่พลาดไปได้จากเพื่อนฝูง คนรู้จัก หรือแม้ไม่รู้จักในที่สาธารณะ หรืออาจติดตามชมย้อนหลังจากสื่อใหม่ เช่น เว็บไซต์กีฬา หรือติดตามข่าวสารรายละเอียดเกี่ยวกับเกมจากหนังสือพิมพ์และนิตยสารได้ ปრაการณนี้ เป็นเรื่องปกติของสังคมไทยใน พ.ศ. 2553 นี้

และเมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบในแง่คุณภาพระหว่างสื่อมวลชนกับสถาบันถ่ายทอดอุดมการณ์อย่างอื่นๆ แล้วสามารถสรุปได้ว่า สื่อมวลชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์นั้นได้เปรียบอย่างมาก เนื่องจากประการแรก ผู้ที่เข้ามาใช้สื่อประเภทนี้เข้ามาด้วยความสมัครใจ (เมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันโรงเรียน) นอกจากนี้ การติดตามจากสื่อมวลชนก็ให้ความรู้สึกว่าเป็นเรื่องของความบันเทิงที่เป็นเครื่องดึงดูดใจเป็นอย่างดี และที่มากกว่านั้นฟุตบอลยังเป็นเรื่อง “จริง” ที่เกิดขึ้น (ไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้นอย่างละคร นิยาย) เช่น “live” หรือการไปชมกันที่สนามจริงด้วยสายตาตนเอง การมีกฎกติกาที่เป็นลายลักษณ์อักษร กรรมการผู้ตัดสิน นักฟุตบอล ตามระบบอาชีพที่ไม่ใช่สมัครเล่นหรือความบันเทิงหรือการออกกำลังกาย ซึ่งตามหลักของการยอมรับอุดมการณ์ ถ้าทำให้รู้ตัวว่าเนื้อหาสาระนั้นกำลังถ่ายทอดอุดมการณ์และมีลักษณะบังคับผู้รับแล้วนั้น มนุษย์เรามากจะต่อต้าน แต่ถ้าดึงดูดด้วยความสมัครใจ ความบันเทิง และเป็นเรื่อง “จริง” การถ่ายทอดอุดมการณ์จะมีผลดีมากที่สุด ด้วยเหตุนี้ผู้คนจึงสามารถเล่นและชมฟุตบอลได้อย่าง

เข้าใจ รู้จักกฎกติกา ชื่อนักเตะและฉายา ร้องเพลงสโมสรได้อย่างคล่องแคล่ว ฯลฯ ทั้งหมดที่ไม่มีใครมาบังคับให้จดจำและทำตามเลย

ท่ามกลางปรากฏการณ์ฟุตบอลในสังคมไทย หลังการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2500 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดหลายประการ เช่น กฎกติกา สนาม ผู้ตัดสิน ผู้พากษ์ ผู้บรรยาย คอลัมน์นิสต์ ภาษาที่ใช้ มุมกล้อง เทคนิคพิเศษ การตัดต่อ ฯลฯ หรือแม้แต่ผู้ดูผู้ชมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน

แต่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงนี้ก็มีบางสิ่งบางอย่างที่คงทนถาวรอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง นั่นคือ แม้เนื้อหาสาระหรือเทคนิคของฟุตบอลอาจจะดูเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่แก่นแท้ของฟุตบอลที่สื่อแก่ผู้เล่นผู้ชมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปน้อยมาก จนกล่าวได้ว่าแทบทุกอย่างยังคงเหมือนเดิมนั่นคือฟุตบอล สื่อมวลชนยังคงทำหน้าที่เป็นส่วนใหญ่ในการถ่ายทอดอุดมการณ์สำคัญๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอยู่ในสังคม หรือทัศนะของอัลตรูแซร์ก็คืออุดมการณ์หลัก (dominant ideology) นั่นเอง

สิ่งที่ผู้วิจัยจะนำเสนอในช่วงนี้ก็คือการสำรวจว่าในฟุตบอล เนื้อหาของฟุตบอลเหล่านั้นได้บรรจุอุดมการณ์อะไรเอาไว้บ้าง หรือสื่อมวลชนนั้นทำหน้าที่ด้านการสร้างและเผยแพร่อุดมการณ์ด้วยการเป็นผู้บอกว่า “อะไรควรเป็นอะไร” และ “อะไรควรเป็นอะไร” รวมทั้ง “อะไรเกี่ยวข้องกับอะไร” (กาญจนา แก้วเทพ, 2539: 213) เช่น ถ้าคุณเป็นนักฟุตบอลอาชีพต้องมีทักษะและความสามารถด้านฟุตบอล และเป็นผู้บอกว่า “อะไรควรเป็นอะไร” เช่น ถ้าเป็นนักฟุตบอลอาชีพแล้วควรจะมีมุ่งมั่นพัฒนาตนเองสู่เป้าหมายสูงสุดคือชัยชนะ รวมทั้งเป็นผู้บอกว่า “อะไรเกี่ยวข้องกับอะไร” เช่น ฟุตบอลมีแพ้ชนะ การแพ้ชนะเป็นเพราะวันนี้ไม่สามารถทำตามแผนที่โค้ชสั่งไว้ได้

หากกล่าวตามหลักอุดมการณ์แล้ว ความคิดที่มีลักษณะเป็นอุดมการณ์นั้นจะเป็นความคิดที่บอก “เป้าหมาย” ของชีวิตคนแต่ละกลุ่ม แต่ละชนชั้น แล้วยังบอกหนทางไปสู่เป้าหมายนั้น เช่น เป้าหมายของนักฟุตบอลอาชีพของ “รอ” และ “หลอด” ก็คือ การได้เล่นทีมชาติหรือในสโมสรระดับพรีเมียร์ลีก ที่นำมาสู่รายได้ ชื่อเสียงและเกียรติยศ ซึ่งก็เป็นเป้าหมายของนักฟุตบอลที่มาจากชนชั้นล่างต่างๆ ไป และวิธีการเดียวที่จะใช้เลื่อนสถานะทางชนชั้นผ่านฟุตบอลก็คือ การทุ่มเท อดทนฝึกซ้อม

ดังนั้นจากฟุตบอลทั้งในมิติการเล่นการชม หรือที่ปรากฏในสื่อมวลชนรวมทั้งสื่อใหม่ เราจะพบอุดมการณ์หลักๆ ได้ดังนี้

1. อุดมการณ์ทุนนิยม

ในด้านหนึ่งนั้นอุดมการณ์ทุนนิยมเป็นอุดมการณ์ที่มีลักษณะต่อต้านอุดมการณ์ศักดินา ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิเสธการจำแนกความแตกต่างของบุคคลที่ใช้ชาติวุฒิหรือชาติตระกูลเป็น

เกณฑ์การแบ่งแยก แต่ในอีกด้านหนึ่งในอุดมการณ์ทุนนิยมก็ยังคงมีการยอมรับความแตกต่าง เหลื่อมล้ำของบุคคลที่ใช้ธนูปหุติหรือเงินตราเป็นเครื่องจำแนกแยกแยะ ที่สำคัญในระบบทุนนิยม ทุกสิ่งอย่างในสังคมสามารถซื้อขายได้ ไม่ยกเว้นแม้แต่ชีวิตและร่างกายของมนุษย์ที่สามารถตีค่า ประเมินราคาได้เช่นเดียวกับสินค้าชนิดหนึ่ง

ในแวดวงฟุตบอลทุกวันนี้เห็นได้ว่าเป็นสินค้ามีมูลค่าสูงมาก เช่น การใช้ถ้อยคำเปรียบเปรยที่ว่า “ลูกหนังพันธุ์ล้าน” (รณพงศ์ คำานวณทิพย์, 2549) หรือที่รังสรรค์ ณะพรพันธ์พิจารณากรณีฟุตบอลโลกว่า ฟุตบอลโลกไม่ได้เป็นเพียงบริการด้านสนทนาการแก่ผู้ชมเท่านั้น หากยังมีฐานะเป็น “ตลาด” สำหรับซื้อขายปัจจัยการผลิตซึ่งก็คือนักฟุตบอลและผู้จัดการ ภายใต้กระบวนการพาณิชย์านูวัตร (commercialization) ที่แปรสภาพฟุตบอลให้กลายเป็นกีฬาอาชีพ (รังสรรค์ ณะพรพันธ์, 2544: 97)

2. อุดมการณ์ศักดินา

แม้ว่าในสังคมไทยปัจจุบัน ได้กลายเป็นสังคมทุนนิยมไปแล้วก็ตามที แต่ก็ยังมีร่องรอยอุดมการณ์ศักดินาผสมผสานอยู่ด้วยอย่างแน่นอน

อุดมการณ์ศักดินาแสดงออกทั้งในความเชื่อที่ว่า มนุษย์เรามีความไม่เท่าเทียมกันอันเนื่องมาจากชาติตระกูล สถานภาพทางสังคมของบุคคลนั้นวัดกันที่ชาติกำเนิด รวมทั้งให้ความชอบธรรมที่ชนชั้นสูงจะใช้อำนาจในการกำหนดชีวิตลูกหลานและบริวาร และการครอบงำชนชั้นอื่นๆ ให้อยอมรับในระบบการแบ่งชนชั้นทางสังคม

อย่างไรก็ตาม นำสังเกตว่า ด้วยอุดมการณ์ศักดินา (ที่เจือปนด้วยอุดมการณ์ทุนนิยม) ทำให้เป็นเรื่องน่าแปลกที่ว่า ในสภาพความเป็นจริงจำนวนผู้คนที่บริโภคฟุตบอลชนชั้นล่าง ๆ นั้นมีมากกว่าชนชั้นกลาง แต่ทว่าเรื่องราวของฟุตบอลที่ผ่านทางสื่อมวลชนกลับมีเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นล่างเหล่านี้น้อยกว่ามาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรื่องราวของคนเหล่านี้อาจไม่สำคัญเพียงพอที่จะนำเสนอต่อสาธารณชน แต่อาจมีข้อยกเว้นอยู่บ้างบางกรณีที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน (ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางที่เป็นชนชั้นที่เหนือกว่าและมีอำนาจมากกว่าชนชั้นล่าง) เลือกที่จะหยิบมานำเสนอหรือจะสถาปนาสร้างสถานภาพของบุคคลนั้นๆ เช่น เรื่องราวนักฟุตบอลที่ไต่เต้ามาจากชนชั้นล่างอย่างกรณีของซิโก้ แต่กระนั้นก็เป็นเพียงส่วนเล็วที่เกิดขึ้นในโลกของความเป็นจริงเท่านั้น

3. อุดมการณ์ชัยชนะและความสำเร็จ

อุดมการณ์ทางสังคมที่ยกย่องความสำเร็จ “ความสำเร็จ” นับเป็นอุดมการณ์หลักในสังคมทุนนิยมที่กลุ่มคนชนชั้นกลางในสังคมยกย่องเชิดชู สำหรับการจะไปให้ถึงเป้าหมายแห่งอุดมการณ์ดังกล่าว จำเป็นต้องอุทิศชีวิต อดทน บากบั่น ทุ่มเททำงานอย่างหนัก และมี

ประสิทธิภาพ ซึ่งกีฬาฟุตบอลนับเป็นพื้นที่ที่ดีสำหรับการสร้างความชอบธรรมให้กับอุดมการณ์ดังกล่าวในสังคมระบบทุนนิยม โดยทั่วไปแล้วกีฬาจะเป็นเรื่องของการแข่งขันโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือชัยชนะหรือความสำเร็จ ในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนด้านอุดมการณ์ จะแสดงบทบาทเพื่อชี้ทางให้สมาชิกในสังคมได้เห็นว่าถึงความชอบธรรมในอุดมการณ์ เช่น ในการถ่ายทอดสดการแข่งขันกีฬาทัวร์ทัศน์ ผู้บรรยายมักจะทำหน้าที่ตอกย้ำอุดมการณ์การแข่งขันและความสำเร็จให้ผู้ชมรับรู้เสมอ เช่น เมื่อนักกีฬาคนหนึ่ง หรือทีมหนึ่งได้รับชัยชนะ ผู้บรรยายก็มักจะใช้คำพูดที่ว่า “พรีคิกลูกนี้สุดยอดมากครับ แต่ไม่ใช่เรื่องฟลุ๊คนะครับ แต่ต้องฝึกซ้อมมานับครั้งไม่ถ้วน” หรือ “ชัยชนะหรือความสำเร็จในการแข่งขันนี้ ไม่ได้มาเพราะโชคช่วย” คล้ายจะบอกกับผู้ชมเป็นนัยว่า โชคจะช่วยสำหรับบุคคลที่ทุ่มเทและมุ่งมั่นฝึกฝนทำงานอย่างหนัก (ฝึกหนัก) เท่านั้น ดังนั้นนักกีฬาที่เห็นอยู่ในจอโทรทัศน์ (รวมทั้งสื่อมวลชนอื่นๆ) นั้นต้องผ่านการทุ่มเททำงานอย่างหนัก ก่อนที่จะมาประสบความสำเร็จทั้งชื่อเสียงและเงินทองดังเช่นที่เห็นหรือที่เป็นอยู่ปัจจุบัน และในภาคธุรกิจการค้าก็เข้ามาใช้อุดมการณ์แบบนี้เพื่อเป็นจุดขายสินค้า เช่น ใช้นักฟุตบอลที่มีชื่อเสียงเป็นพรีเซ็นเตอร์สินค้าต่างๆ หรือการว่าจ้างพรีเซ็นเตอร์นักฟุตบอลมาเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผนด้านการตลาด

สำหรับคนที่ติดตามชมกีฬาฟุตบอลนั้น โดยทั่วไปแล้วถูกบ่มเพาะหล่อหลอมให้เรียนรู้และคุ้นเคยกับฟุตบอลมาตั้งแต่วัยเยาว์ผ่านครอบครัวและระบบการศึกษา เช่น การได้รับลูกฟุตบอลเป็นของขวัญ การเล่นฟุตบอลระหว่างเพื่อนๆ การเข้าเรียนพลศึกษาซึ่งเป็นวิชาบังคับ การทดสอบความรู้ในฟุตบอลจากข้อสอบที่เป็นส่วนหนึ่งของการเรียน ซึ่งนอกเหนือจากครอบครัวและ การศึกษาดังกล่าวแล้ว ยังมีการติดตามกีฬาฟุตบอลผ่านสื่อมวลชนต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่า มนุษย์เราใช้เวลาไปกับสื่อมวลชนอยู่ตลอดชีวิต ในขณะที่เรียนหนังสือนั้นเป็นเพียงแค่ช่วงระยะเวลาหนึ่งของชีวิตเท่านั้นเอง

สืบเนื่องจากการยกย่องอุดมการณ์การแข่งขันและความสำเร็จดังที่กล่าวไปแล้ว เห็นได้ว่กีฬาฟุตบอลเป็นพื้นที่ตัวอย่างสร้างรูปการจิตสำนึกเรื่องการยกย่องคนเก่ง และคนที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งนอกจากสถาบันการศึกษาแล้ว สื่อมวลชนนับเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลในการทำหน้าที่สร้าง หล่อหลอมและผลิตซ้ำอุดมการณ์นี้ให้กับสมาชิกของสังคมได้ซึมซับ เด็กที่ดูกีฬาฟุตบอลจะได้เห็นถึงการแข่งขัน ทักษะ และการต่อสู้ของคนเก่งในสนามกีฬา เด็กๆ ก็จะนำมาปรับใช้พัฒนาทักษะการกีฬาของตน และเมื่อถึงจุดหรือจังหวะชีวิตที่พวกเขาไม่เล่นกีฬาแล้ว พวกเขาก็จะเปลี่ยนสถานภาพเป็นผู้ชมได้อย่างคุ้นเคย ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปดูที่สนามแข่งขันจริง หรือการบริโภคผ่านการดู ฟัง หรืออ่านจากสื่อมวลชน รวมทั้งสื่อใหม่ๆ ที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน

4. อุดมการณ์ชาตินิยม / ท้องถิ่นนิยม

ภายใต้สังคมแบบรัฐชาติ อุดมการณ์อันหนึ่งที่กลไกรัฐจำเป็นต้องกำหนดให้สมาชิกในสังคมได้รับรู้ก็คืออุดมการณ์แบบชาตินิยม แต่ด้วยการที่ฟุตบอลเป็นกีฬาที่นำเข้ามาจากชาติตะวันตก ประกอบกับการปักป้ายว่าเป็นเขตปลอดภัยการเมือง ดังนั้นฟุตบอลจึงเป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยปรากฏว่ามีมิติทางการเมืองมากนัก

อุดมการณ์ชาตินิยมที่ปรากฏในฟุตบอลจึงอาจต้องถอยไปในประวัติศาสตร์ในยุคราชสำนักและยุคราชสำนักสู่สามัญชน เช่น การแข่งขันฟุตบอลกับชาวต่างประเทศต่างๆ แต่ในยุคปัจจุบันอาจไม่พบว่ามีมิตินี้มากนัก แต่ก็ยังมีร่องรอยการใช้ฟุตบอลในเรื่องของการปลุกฝังให้รักชาติอยู่เป็นระยะ เช่น ตราทีมชาติ รวมทั้งการร้องเพลงชาติก่อนการแข่งขันในระดับชาติ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เราอาจเห็นการถ่ายทอดอุดมการณ์ความรักชาติมักไม่ได้นำเสนอด้วยกลไกหรือการทำงานจากสถาบันใดสถาบันหนึ่ง หากแต่ต้องทำงานร่วมกันในหลายกลไกหรือหลายสถาบัน ซึ่งในกรณีฟุตบอล เราจะเห็นอาการสะท้อนถึงอุดมการณ์ชาตินิยมได้บ้างในช่วงที่เกิดเหตุการณ์วิกฤติ

แม้อุดมการณ์ชาตินิยมอาจไม่ได้ถูกขบขันมากนัก แต่ก็มีการแปรรูปจากอุดมการณ์ในระดับชาติสู่อุดมการณ์เฉพาะที่ หรือเรียกว่า “ท้องถิ่นนิยม” ดังการศึกษาของกุลวิชญ์ ส้าแดง เดช (2551) ศึกษาการใช้สื่อเพื่อสร้างและธำรงรักษาอัตลักษณ์ของแฟนสโมสรฟุตบอลจังหวัดชลบุรี และพบว่าแฟนทีมชลบุรีส่วนใหญ่เป็นคนชลบุรีที่เป็นชนชั้นกลางท้องถิ่น และมีแรงจูงใจหลักในการเข้ามาเชียร์ คือ การเป็นทีมบ้านเกิด นำสังเกตว่าทุกวันนี้ในแทบทุกจังหวัดของไทยจะมีสโมสรฟุตบอลเป็นของตนเอง ซึ่งความเป็นจังหวัดหรือความเป็นท้องถิ่นได้เริ่มกลายเป็นจุดที่สโมสรนำมาใช้เพื่อดึงดูดการมีส่วนร่วมจากผู้ดูผู้ชมในจังหวัดของตนเองเพิ่มมากขึ้น

ดังที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด อุดมการณ์ที่ผลิตและผลิตซ้ำผ่านฟุตบอลนั้น ล้วนแล้วแต่สัมพันธ์กับอุดมการณ์ทุนนิยมที่อยู่ภายใต้ร่มใหญ่ของอุดมการณ์ชนชั้นกลาง ที่เป็นชนชั้นที่มีอำนาจในการควบคุมกำกับและกำหนดความหมายฟุตบอลที่ถูกต้องชอบธรรมได้รับการยอมรับและที่สำคัญที่มองข้ามไปก็คือการทำงานของอุดมการณ์ต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่ตอบสนองและให้ประโยชน์แก่ชนชั้นกลางมากที่สุด

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าอุดมการณ์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ หากแต่ต้องมีภาคปฏิบัติการที่จะทำให้อุดมการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ได้รับการสร้าง ผลิตซ้ำและธำรงรักษาเอาไว้ในวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม ทั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปถึงปฏิบัติการทางด้านอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่การบริโภควัฒนธรรมฟุตบอลในสังคมไทย 3 ประการดังนี้

3.1 การผสมผสานกันระหว่างความเป็นจริงกับความสมจริง

อัลทูลูแชรได้อธิบายถึงการทำงานของอุดมการณ์ประการหนึ่งว่า อุดมการณ์จะทำงานด้วยวิธีการผสมผสานเรื่องจริง ๆ กับเรื่องลวง ๆ จนไม่สามารถที่จะแยกขาดจากกันได้ (กาญจนา แก้วเทพและสมสุข หินวิมาน, 2551: 222-223) เห็นได้ว่าโลกของกีฬาฟุตบอลเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง มีการแข่งขันกันจริง โดยมีสายตาผู้ดูผู้ชมในสนามเป็นพยานยืนยัน

แต่ในอีกด้านหนึ่งโลกของกีฬาฟุตบอลที่ก้าวหน้าไปมาก มีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร เช่นดาวเทียม อินเทอร์เน็ต ส่งภาพการแข่งขันจากทุกมุมโลกมาสู่สายตาของผู้ชม และมีการขึ้นกราฟฟีกไว้ที่ด้านบนมุมจอภาพว่า “live” หรือ “สด” จากการทำงานของ การสื่อสารมวลชนดังกล่าวเป็นกระบวนการที่ทำให้ดูเหมือนเกิดเหตุการณ์ขึ้นจริง ๆ หรือมีความ “สมจริง”

อย่างไรก็ตามลักษณะภาพของการถ่ายทอดสดดังกล่าว แท้ที่จริงเป็นภาพที่ถูกประกอบสร้างขึ้นใหม่ด้วยฝีมือของช่างกล้องที่จะเลือกถ่ายภาพอะไร ช่างตัดต่อที่จะเลือกว่าจะนำเสนอ และร้อยเรียงภาพต่าง ๆ จากมุมกล้องมากมายเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ขนาดภาพที่เลือกเป็นขนาดใด เช่น ภาพใกล้ ภาพไกล ภาพมุมสูง รวมทั้งภาพที่เกิดจากเทคนิคพิเศษต่าง ๆ เช่น ภาพช้า (slow motion) ภาพย้อน (replay) ภาพซ้ำ อีกทั้งภาพกราฟฟีกต่าง ๆ เช่น ตำแหน่งของผู้เล่น ซึ่งคนที่ชมในสนามแข่งขันจริงไม่มีทางที่จะเห็นภาพที่เหมือนกับภาพที่เกิดขึ้นผ่านโทรทัศน์ ดังนั้นภาพที่เกิดจากการถ่ายทอดจึงไม่ใช่ภาพที่เป็นจริงสมบูรณ์

ดังนั้นในพื้นที่แห่งความจริงผสมผสานกับความจริงแบบลวง ๆ ทางหน้าจอโทรทัศน์ที่เป็นสื่อสารมวลชนที่แพร่หลายไปในชนชั้นทุกชนชั้นจึงเป็นพื้นที่การสื่อสารอุดมการณ์ต่าง ๆ ของผู้ที่กุมอำนาจในการเข้ารหัสความหมายของฟุตบอลได้อย่างแนบเนียน

นอกจากนั้นอุดมการณ์ที่มีได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนย่อมกลายเป็นอุดมการณ์ที่สามารถผลิตซ้ำได้อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งก็คือกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ของกลุ่มชนชั้นที่มีอำนาจในการยึดกุมกลไกด้านการสื่อสารมวลชน ซึ่งก็คือ กลุ่มชนชั้นกลางนั่นเอง

ทั้งนี้การสถาปนาและผลิตซ้ำอุดมการณ์ชนชั้นกลางให้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันโดยปริยายนั้น อาจทำได้ทั้งในแง่เนื้อหาใหม่และรูปแบบใหม่แต่ยังคงรักษาอุดมการณ์ชนชั้นกลางไว้ เช่น ในช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงราว พ.ศ. 2500 การสื่อสารความหมายฟุตบอลที่สอดใส่อุดมการณ์ชนชั้นกลางไว้จะเป็นการใช้สื่อมวลชนประเภทวิทยุและหนังสือพิมพ์ หลังจากนั้นก็เริ่มเปลี่ยนแปลงมาสู่สื่อมวลชนชนิดใหม่คือโทรทัศน์ และเคเบิลทีวี จนกระทั่งในปัจจุบันเป็นสื่อสมัยใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

3.2 การทำให้เป็นราวกับธรรมชาติ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่มีอำนาจในการกำกับควบคุมความหมายหลักของฟุตบอลในปัจจุบัน ในกรณีการนำเสนอความสำเร็จของนักกีฬาฟุตบอลนั้น แสดงให้เห็นถึงการทำงานของอุดมการณ์ชนชั้นกลางว่า ในโลกของความเป็นจริงอาจมีนักฟุตบอลชนชั้นล่างที่กลายมาเป็นคนที่มียศชื่อเสียง มีฐานะที่ดีขึ้นกว่าเดิมอย่างมากในตอนท้ายอยู่เป็นระยะๆ แต่นั่นก็เป็นจำนวนน้อย หรือเป็นกรณียกเว้น (exceptional case) เท่านั้น แต่ในโลกของสื่อสารมวลชนกลับทำให้เห็นเหมือนกับว่าช้อยกเว้นดังกล่าวคือข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไป (generalization) และที่สำคัญคือสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน ดังที่รณพงศ์ คำนวณทิพย์ (2549: 116) แสดงความเห็นไว้ว่า “ไม่ว่าคุณอยู่ในสถานะไหน ฟุตบอลอาจเปลี่ยนชีวิตคุณได้ เพียงแค่หากคุณมีเป้าหมายที่ชัดเจน และมีความมุ่งมั่นที่จะทำความฝันของคุณให้เป็นจริง” ซึ่งนอกจากจะเป็นการเข้ารหัสเพื่อให้ความหวังกับชนชั้นล่างว่าวันหนึ่งความฝันนั้นอาจเป็นจริงแล้ว อีกด้านหนึ่งเป็นการทำให้ โลกแห่งจินตนาการนั้นเกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้งในโลกของความเป็นจริงด้วยการทำงานของสื่อมวลชนต่างๆ ที่ร่วมกันนำเสนอกรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จอยู่อย่างต่อเนื่องและตลอดเวลาจนกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาๆ ถ้ามีความตั้งใจและพยายาม ในท้ายที่สุดก็จะประสบความสำเร็จเหมือนๆ กับคนที่เคยทำมาให้เห็นแล้วก่อนหน้านี้

กระบวนการทำให้ดูเป็นเรื่องปกติธรรมดาระหว่างกับเป็นธรรมชาติของนักฟุตบอลนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่สืบทอดรับใช้อุดมการณ์ของระบบทุนนิยมที่ชนชั้นกลางเป็นผู้มีอำนาจมากที่สุด ในระบบทุนนิยมที่มีหัวใจอยู่ที่การแข่งขัน จะทำให้ผู้บริโภคนักฟุตบอลโดยเฉพาะกลุ่มผู้เล่นชนชั้นล่างยอมรับโดยปริยายว่า ทุกที่ย่อมมีการแข่งขัน และจะมีผู้ชนะเพียงหนึ่งเดียว และจะต้องมีผู้แพ้อยู่เป็นเรื่องปกติ แต่ไม่ใช่ว่าทุกคนจะสามารถชนะได้เสมอไป ในวันพรุ่งนี้ผู้แพ้อาจกลายเป็นผู้ชนะได้เหมือนกับที่ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟังมาโดยตลอด อุดมการณ์ทุนนิยมของชนชั้นดังกล่าวทำงานอยู่อย่างต่อเนื่อง เพียงแต่ผู้รับรู้หรือผู้ถอดรหัสไม่ได้ตระหนักถึงและเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นและเป็นไปตามธรรมชาติ

3.3 การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์

ดังที่กล่าวแล้วว่า อุดมการณ์จะทำงานด้วยวิธีการผสมผสานเรื่องจริง ๆ กับเรื่องลวง ๆ จนยากที่จะแยกขาดจากกันได้ การกลบเกลื่อนความไม่เท่าเทียมกันทางชนชั้นให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติ และการนำเสนอกรณีเฉพาะให้กลายเป็นกรณีทั่วไป และท้ายที่สุดจากภาคปฏิบัติการแห่งอุดมการณ์เหล่านี้จะนำไปสู่วิธีคิด ความเข้าใจ และการปฏิบัติตนของบุคคลที่แตกต่างกันไป แต่ละชนชั้น อย่างไรก็ตามการผลิตซ้ำอุดมการณ์ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นในการรักษาไว้สำหรับผลประโยชน์ที่มากกว่าของชนชั้น

ประเด็นสำคัญคืออุดมการณ์ต่างๆ ที่ผลิต และผลิตซ้ำอย่างสม่ำเสมอในเนื้อหา ความหมายของฟุตบอลนี้ ชนชั้นใดเป็นผู้มีอำนาจในการผลิตทางอุดมการณ์ และกระบวนการ ผลิตซ้ำดังกล่าวนั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์อะไร

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ฟุตบอลไทย เห็นได้ว่าฟุตบอลเป็นพื้นที่แห่งความสนุกสนาน มาตั้งแต่ยุคแรกๆ ที่สืบทอดต่อเนื่องมาอย่างยาวนานจนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวได้ว่า ฟุตบอล เป็นพื้นที่ที่สามารถรวมมวลชนทุกชนชั้นในสังคมให้มาอยู่ในสถานที่และเวลาเดียวกันได้แล้ว ยังเป็น พื้นที่ที่สามารถกำหนดให้ผู้เล่นและผู้ชมได้มีส่วนร่วมไปกับเกมและการแข่งขันได้อย่างเต็มที่

ภายใต้ความสนุกสนานบันเทิงนี้เองที่เป็นพื้นที่ที่ชนชั้นกลางและระบบทุนนิยมนำมาใช้ เพื่อติดตั้งอุดมการณ์บางอย่างที่ทำให้ชนชั้นกลางและล่างอื่น ๆ ได้รับความรู้ว่าเป็นสิ่งที่ดีควรปฏิบัติ อะไรคือมาตรฐานที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต

นอกจากนั้น สถาบันการศึกษาก็เป็นสถาบันที่มีความสำคัญในฐานะกลไกทาง อุดมการณ์ที่สำคัญในการผลิตและผลิตซ้ำอุดมการณ์ของทุนนิยม เช่น การบรรจุเนื้อหาฟุตบอลลง ในหลักสูตร การจัดการแข่งขันของสถาบันการศึกษา การผลิตบุคลากรทางด้านกีฬาเพื่อไปพัฒนา วิชาพลศึกษาให้กับเด็กนักเรียน

ในทุกวันนี้สถาบันสื่อมวลชนได้กลายเป็นสถาบันหรือกลไกหลักในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ ทุนนิยม และอุดมการณ์ของชนชั้นกลางต่าง ๆ ผ่านกีฬาฟุตบอลได้อย่างทรงพลังที่สุด เนื่องจาก เข้าถึงมวลชนผู้บริโภคจำนวนมาก ไม่จะเป็นวิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และโทรทัศน์

อย่างไรก็ตามแม้ว่าสถาบันที่เกี่ยวข้องกับฟุตบอลในสังคมไทยอาจมีหลายสถาบัน และมีความแตกต่างกันโดยพื้นฐาน แต่ในท้ายที่สุดแล้วสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะทำงานสอดประสานไป ในทิศทางเดียวกันหรือมุ่งไปในอุดมการณ์ชุดเดียวกัน เพื่อติดตั้งกรอบแนวคิดให้ผู้คนชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน เช่น ในฟุตบอลจะเน้นการแข่งขัน การมีรูปแบบแพ็คเกจ ออก มาตราฐานที่เท่าเทียมกัน ความเสมอภาค ชัยชนะคือสิ่งสำคัญสูงสุด การสอนค่านิยมเรื่อง ความขยันหมั่นเพียร การให้ความหวังเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคม เช่น กรณีซิโก้ที่ได้เข้ามาจากชน ชั้นที่ยากจน เป็นต้น

จากการทำงานสอดประสานกันของสถาบันต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ในการสื่อสารความหมายที่ แฉงไว้ด้วยอุดมการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้อุดมการณ์หลักของชนชั้นที่เหนือกว่าสามารถดำรงคง อยู่ได้ในจิตสำนึกของชนชั้นทุกชนชั้น ซึ่งก็คือการกำหนดทิศทางของอุดมการณ์หลักร่วมกันตาม ทิศนะของอัลดูแฮร์นั่นเอง